

Assisi, Basilica di S. Francesco, Chiesa inferiore.

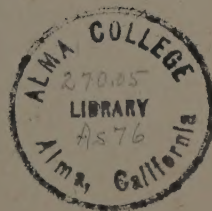
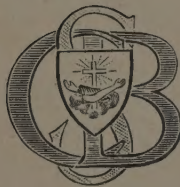
Da Fot. Alinari.

SACRUM COMMERCIIUM
S. FRANCISCI CUM DOMINA PAUPERTATE

AD FIDEM CODICUM MSS.

EDITUM

A PP. COLLEGII S. BONAVENTURAE

AD CLARAS AQUAS, FLORENTIAE

FIRENZE-QUARACCHI

EX TYPOGRAPHIA COLLEGII S. BONAVENTURAE

1929.

31329

PROPRIETAS LITTERARIA

DOMINAE PAUPERTATIS SPONSO FIDELISSIMO

SANCTO FRANCISCO ASSISIENSI

QUI PAUPER ET HUMILIS

CAELUM DIVES INGRESSUS EST

FILIALI DEVOTIONE DICAVERUNT

EDITORES.

APPROBATIONES

Ex parte Ordinis nihil obstat quominus publici iuris fiat.
Romae, ad S. Antonii, 1 iunii 1929.

FR. BONAVENTURA MARRANI
Min. Gen. O. F. M.

Imprimatur.

Datum Florentiae, die 3 iunii 1929.

† IOACHIM BONARDI, *Vic. Gen.*
Episc. tit. Pergamen.

Prolegomena

SIGLAE CODICUM

- B = Barcinonae, Bibl. de Catalonia, cod. 665.
C = Romae, Bibl. Casanatensis, cod. 3560.
M = Assisii, Musaeum conv. Ecclesiae Novae (Chiesanuova).
N = Oxoniae, Bibl. Bodleian. Canon. Miscell., cod. 263.
P = Parisiis, Bibl. National, Nouv. acquis. lat., cod. 503.
S = Senis, Bibl. Communalis, cod. G. XI. 39.
T = „ „ „ „ F. IV. 11.

PROLEGOMENA

In edendo opusculo, quod « *Commercium S. Francisci cum domina Paupertate* » vocatur, quaedam praemittenda sunt, quae hoc ordine tractare intendimus:

1. De editionibus textus latini;
2. De codicibus opusculum continentibus;
3. De testimoniis antiquorum circa ipsum;
4. De indole huius scripti;
5. De eius aetate et auctore¹.

§ 1. — DE EDITIONIBUS TEXTUS LATINI.

Prima editio prodiiit Mediolani anno 1509, quam, cum sit rarissima, fuse describere liceat iuxta exemplar asservatum Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana sub signatura S-B-F, II, 27, ubi unitum invenitur cum opere, quod vocatur « *Speculum* », edito Venetiis 1504.

Parvae molis opusculum est formae in 12° habetque 24 folia numerata tantum in recto. In folio praecedente initium opusculi legitur manu saec. XVII scriptum: *Pertinet ad Rdum dominum presbyterum Io. Petrum de petronibus de vaylati habitantem in contrata Sti Iohannis Gugeroli civitatis Mediolani*. Fol. 1r ornatur imagine quae repraesentat Christum crucifixum inter duos latrones et sub cruce B. Virginem, Magdalenam aliasque pias mulieres ac discipulos Domini. In margine superiori litteris

¹ Dissertationem de eius influxu in artes peritioribus duximus relinquendam.

cursivis: *Vox Sponsae animae, divino amore languentis. Absque alio incipiunt piae preces: Doce me quaerere Iesum. Fac me invenire Iesum. Doce me amare Iesum. Vellem iam amplecti Iesum. Vellem osculari Iesum.* Ita prosequitur usque ad fol. 2v, ubi sic desinit: *Dominus Iesus Christus Misericordia mea.* Deinde sequitur praefatio in « *Commercium* », quam hic ex integro fideliter ponimus uti iacet.

*Praefatiuncula in sequens Opusculum
utilissimum devotum et praeclarum.*

Huius tractatuli vere aurei (cui Sacrum Commercium beati Francisci cum Domina Paupertate titulus indi-[3r]tus est) quamvis pro certo nesciatur: quisnam frater Minor ipsum ediderit: plerique tamen putant authorem fuisse sanctum illum virum, beatum videlicet fratrem Ioannem de Parma, praecipuum ipsius sanctissimae Paupertatis evangelicae, preciosae Margaritae zelatorem: qui fuit generalis Minister ante sanctum Bonaventuram: cuius sacrum corpus honorifice in urbe Camerino requiescit: ubi quam plurimis coruscavit miraculis: multos namque infirmos sanavit: mortuos etiam aliquot suscitavit. De quo scilicet Commercio aliqualem etiam facit mentionem frater Ubertinus de Casali, in suo (quem edidit) libro, Arboris vitae Iesu crucifixae, in versiculo Iesus Franciscum generans, vel sequenti. Quod quidem Opusculum fuit editum primo mense Iulii post obitum beati Francisci, anno videlicet ab Incarnatione Domini nostri Iesu Christi millesimo ducentesimo vigesimo septimo: ut apparet in quodam exemplari vetustissimo: a quo Libellus hic excerptus est. Qui profecto Libellus (o charissime frater) veris Christi sectatoribus (praesertim evangelicis) est optimae frugis. Quod quidem Opus iniuria temporum huic seculo nequam hactenus incognitum fuit. Nunc vero (miserante Christo) tandem prodit in lucem. Opus siquidem typis et notis aureis imprimi dignum. Lege foeliciter. In hoc inquam tam praeclaro tamque salutifero Opusculo, in quo beatus Pater Franciscus (Christo mediante imo operante) desponsat sibi et Ordini suo fratrum Minorum sanctissimam Paupertatem evangelicam: contemplari potes o bone frater Dominum tuum Iesum Christum de coelorum quidem sublimitate venientem: sed in aere tamen remanentem, ac de mundialibus contingere nihil volentem. Mirari etiam poteris fidelissimum eius imitorem praecipuum, Patrem tuum beatum Franciscum, fallacem hunc mun-[3v]dum suis pedibus sternentem, fortiterque conculcantem. Intueri quoque ac respicere virtutum Reginam, Dominam scilicet Paupertatem evangelicam, dilectam quidem Christi Sponsam, Matrem vero tuam (eo quod nihil sit ei commune cum mundo) in excelsi Montis vertice commorantem. In quo certe (quamvis tam parvo) Opere ab ipsius authore multa loca scripturae sanctae brevissime tanguntur: quorum tamen citationes capitulorumque numerum nolui ego in margine ponere: ne impressoribus taedio essent.

(Frontispicium Tractatuli huius aurei).

S. Franciscus (interveniente Christo et operante) desponsat sibi et Ordini suo fratrum Minorum sanctissimam Paupertatem evangelicam, olim quidem ipsius Christi Sponsam dilectissimam, et virtutum Reginam, nunc vero viduam, et de mundo a filiis hominum effugatam, ac per hoc in excelso monte manentem.

A Domino factum est istud (hoc scilicet opus sacrae huius Desponsationis), et est mirabile in oculis nostris.

(Hic imprimendae fuissent hae imagines, videlicet S. Franciscus, pauperrimo ac repeciato habitu contextus, in aere multum elevatus, totum orbem terrarum in forma spherica sub pedibus habens, annulumque Dominae Paupertati porrigens, digitoque immittens. E regione vero faciei beati Francisci imago ipsius Dominae Paupertatis, pannosa multum, alicubi lacerata, alicubi etiam repeciata, nudaque pedes, existens in supremo cacumine montis unius altissimi asperrimi et scopulosi tamquam vidua ab hominibus spreta explosa et effugata, vultum [4r] vero habens elegantissimum venustissimumque, cum corona in capite ceu Regina (fuit enim verissima et fidelissima Christi Sponsa, fuit etiam proculdubio et adhuc est virtutum Regina praeclarissima). In medio autem ipsorum Francisci et Paupertatis, imago Domini Salvatoris nostri Iesu Christi, gloria et Angelorum choris mirabiliter circumdati, (atorniato di gloria et de Angeli et Seraphini) tamquam de coelo sic gloriose descendenti usque ad aeris locum, Francisco et Paupertati propinquum, in aere tamen remanenti, manibusque suis divinis dexteram Francisci dexteramque Paupertatis apprehendenti, sacramque hanc Desponsationem mirabiliter operantis. Postea in parte inferiori circumcirca ponendi etiam fuerant fratres duodecim, Socii B. Francisci, pannoni et ipsi, ac cum signis et gestibus (ob Christi praesentiam) magnae reverentiae ac devotionis expressivis. Si non duodecim, saltem quatuor aut sex).

Post hanc praefationem illico sequitur « *Commercium* » sub hoc titulo: *In nomine Domini nostri Iesu Christi incipit sacram Commercium beati Francisci cum Domina Paupertate. Inter caeteras praeclaras etc.* Textus dividitur in 32 capitula vel rubricas, quae litteris cursivis medio textui inter parentheses inseruntur hoc modo: fol. 4v (*Hic beatus Franciscus de Paupertate interrogat*). Coepit igitur; fol. 5v: (*Hic petit sibi indicari, ubi Paupertas habitet*). Quinque pervenisset. Et ita deinceps. Fol. 18r desinit opusculum: *secula seculorum Amen. Explicit Tractatulus sacri Commercii beati Francisci cum Domina Paupertate, quem qui edidit, quia inspirante Christo edidit, et cordialissimum ac vehementissimum amorem erga ipsam*

evangelicam Paupertatem habuisse se ostendit, aeternaliter ab ipso benedicatur, et non solum ipse qui composuit, sed et quicumque alii qui tam cordialem ac vehementem habuerint dilectionem ad ipsam Dominam Paupertatem, benedicti sint in secula. Amen. ✠ Deo ergo trino et uni, laus honor virtus et gloria: in quo simus nos beati, in seculorum secula. Amen. ✠

Fol. 18v–24v sequuntur piae orationes sub hoc titulo: ✠ *Orationes devotissimae qualibet die reverenter dicendae vel saltem Dominica ad sanctissimam Trinitatem Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Et primo ad personam Patris. | Adoro te Pater omnipotentissime, Fili sapientissime, et Spiritus sancte clementissime, Trinitas sanctissima, Deus meus sacratissime dignissime et optime: Adoro et benedico te.* Fol. 24v desinit: *cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus per omnia. Tandem sequitur: Impressum in Ambrosiana Urbe Mediolanensi per Ioannem Antonium de Castillione, anno a salutifera Christi Nativitate millesimo quingentesimonono, pridie nonas Novembris, Regnante ipso Domino nostro Iesu Christo: cui sit laus honor et gloria in secula seculorum. Amen. In primo folio, linea trigesima, Videre ipsum (dico) in hoc tam excelso Throno in regali Crucis solio et in diademate spinoso, quo coronatur.* Fol. sequens vacat.

*
* * *

Secundam editionem huius opusculi (quod ineditum opinabatur) fecit Ed. Alvisi, in *Nota al Canto XI (versi 43–75) del «Paradiso»*, in *Collezione di opuscoli danteschi inediti o rari diretta da G. L. Passerini*, n. 12, Città di Castello 1894, in 8°, pp. 54. Auctor praemittit brevem praefatiunculam nullius momenti. Asserit quidem se textum edere iuxta tres codices, sed quinam sint illi ne verbulo quidem dicit nec ad textum ipsum vel minimam adiungit notulam. Opusculum proponitur hoc titulo: *Fr. Iohannis de Parma Commertium paupertatis*; pag. 13: *Incipit sacrum commertium beati Francisci cum domina Paupertate. Inter ceteras*; pag. 48 desinit: *per omnia saecula saeculorum. Amen.* Pag. 49–54 sequitur extractum ex opere Ubertini de Casali, *Arbor vite*: «*Propterea quod Franciscus emulator similitudinis Iesu... non alienis indigemus verbis*».

* * *

Tertiam editionem curavit R. P. Eduardus Alinconiensis, O. M. Cap., in *Analectis Ordinis Minorum Capuccinorum* (XV, 1899, 276-287; 309-317; XVI, 1900, 18-30; 50-57; 90-93; 109-117) et inde separatim publici iuris fecit sub titulo: *Sacrum commercium beati Francisci cum domina Paupertate opus anno Domini 1227 conscriptum ad fidem variorum codicum MS. adiuncta versione italica inedita*, Romae, ex typographia F. Kleinbub 1900, in 4°, pp. XVI-51. Auctor textum retulit iuxta codicem Casanatensem 3560, adiciens in notis lectiones variantes ex tribus codicibus, nempe ex Ambrosiano & 13, Pte Sup., Vicentino 327 (3. 8. 15) et Ravennatensi, Classens. n. 25; insuper aliqua lectio varians citatur ex versione italica a Fanfani et Bindi edita sub titulo *Meditazione sulla povertà di Santo Francesco*, Pistoriae 1847. Praeter eruditam praefationem (p. III-XVI) adiunxit etiam Appendices duas, in quarum prima (p. 41-44) affert longam prolationem Sacri Commercii quam Ubertinus de Casali in suo *Arbor vite crucifixae Iesu* inseruit, incipiens a verbis: *Quia vero signum singulare Christi Iesu et adventus eius* usque ad haec: *Et multa dicit doctor ille sanctus ad provocandum gemitum super Paupertatis ruinam quam paulatim cernebat. Sed nunc non alienis indigemus verbis*. In secunda Appendice (p. 44-51) afferuntur duo carmina Fratris Iacoponi Tudertini, quorum primum incipit: *O amor di Povertade | La tua gran nobilitade*; alterum vero incipit: *S. Francesco sia laudato, | Che con Christo sta beato*. Hoc ultimum carmen occurrit etiam in codice 263 Bodleiano, infra describendo, sed nec parvae nec paucae sunt lectiones differentes a textu P. E. Alinconiensis.

* * *

Quarta editio prodiit iuxta textum revisum P. Ed. Alinconiensis, cod. Casan. 3560, sed plena mendis typographicis: *Sacrum commercium. The Converse of Francis and his Sons with Holy Poverty (The Temple Classics)*, London 1904, in 16°, pp. XXVII-118. Post introductionem Pauli Sabatier, gallice III-XIII, anglice XVII-XXVII, sequitur textus latinus, 1-34, et versio anglica facta a Rowsley, 37-79. Deinde 83-118 sequitur anglice tractatus cl. Rowsley in *Sacrum commercium*, sub titulo: *The Lady Poverty and how Saint Francis came to love her*.

§ 2. — DE CODICIBUS.

Opusculum '*Commercium*' hucusque invenimus in 13 codicibus, quorum septem selegimus inter antiquiores et meliores ut textum nostrum statuamus, alios vero contulimus et relinquendos duximus, tum quia moderniores, tum quia minus boni, tum ne variantium lectionum farrago in immensum excresceret quin inde aliquid emolumenti ad stabiliendum textum sequeretur. Singulos describendo, asterisco signavimus codices a R. P. Ed. Alinco- niensi adhibitos.

A. — Codices adhibiti in editione.

1. B. — **Barcinonae**, *Bibl. de Catalonia*, cod. 665 (olim *Bibl. Dalmases*, 126). Partim membran., partim cartaceus, saec. XV, littera cursiva exaratus. Fol. 1v rubrica: *Incipit commercium paupertatis quod per Spiritum Sanctum composuit bone memorie beatus Iohannes de Parma valens doctor in theologia qui propter zelum regule beati Francisci a fratribus sustinuit persecutiones nullas et ideo beatus cuius sanctitatem in vita absconsam Deus post mortem multis miraculis clarere fecit et facit usque in hodiernum diem. Qui legit intelligat ut fructum afferat.* Deinde incipit textus: *Inter ceteras.* Fol. 9v desinit: *secula seculorum. Actum est hoc opus mense iulii post obitum beatissimi patris nostri Francisci anno M^oCC^oxxx^ovij^o. Amen. Explicit. Amen.* Sequitur: *Incipit speculum perfectionis status fratris minoris. Primum capitulum. Postquam sancta regula quam fecit beatus Franciscus.*

* 2. C. — **Romae**, *Bibl. Casanatensis*, cod. 3560 (olim B. VI. 13). Membran. saec. XIII. Fol. insititio cartaceo in initio codicis legitur manu recenti scriptum: *In hoc codice saeculi XIII continentur: 1. S. Francisci de Paupertate tractatus. | 2. Ivi Monachi Epistolae duae de charitate. | 3. Epistola Fr. Bonaventurae de Balneoregio. | 4. Speculum Animae B. Augustini Ep. | 5. Hugonis a S. Victore Soliloquia de arra animae. | 6. B. Bernardi Ab. Epistola de modo conversandi. | 7. Homilia S. Gregorii in Ev. «Hoc est praeceptum» etc. | 8. Hom. Origenes in Evm «Maria stabat ad monumentum». | 9. Originalia Sanctorum pulchra et devota. | 10. Soliloquia S. Augustini.*

| 11. *Homeliae variae S. Gregorii Papae*. Fol. 1r in marg. laterali manu saec. XVIII: SS. P. Francisci, Ivi Monachi, Bonaventurae, D. Augustini, Hugonis, Bernardi, Gregorii M., Origenis variorum simul quae dicuntur opuscula. Ipsorum aliquod non esse ienuinum. Fol. 1 rubrica: *Incipit Sacrum commercium beati Francisci cum domina paupertate*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 20r desinit: *secula seculorum. Amen. Actum est hoc opus mense iulii post obitum beatissimi Francisci anno millesimo ducentesimo vigesimo septimo ab incarnatione domini salvatoris nostri Iesu Christi*. In textu occurrunt aliquot tituli.

3. M. — *Assisii, Musaeum conventus Ecclesiae Novae, O. F. M.* (Chiesanuova). Membran., saec. XIII mediante, litteris magnis pulcherrime conscriptus, varia continens opuscula. Fol. 1v fragmentum scripturae saec. XII. Fol. 2r rubrica: *Iesus. Maria. Incipit sacrum commercium sancti Francisci cum domina paupertate*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 70r desinit: *secula seculorum. Amen*. Sequitur manu moderniori: *O. gironimo faventii*. Fol. 70v vacat. Fol. 71r: *Consideratio devotissima. Accedens ad amorem salvatoris propter vehementiam ipsius sacratissime passionis collirio inunge oculos tuos, anima mea*. Fol. 186v desinit: *excludis a numero filiorum*.

4. N. — *Oxoniae, Bibl. Bodleian., Canon. Miscell. cod. 263*. Membran., saec. XIV, littera italica. Fol. 1r rubrica: *Incipit sacrum commercium B. Francisci cum domina paupertate*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 19v desinit: *gloriosus in secula seculorum. Amen. Actum est hoc opus mense iulii post obitum beati Francisci anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi M^oCC^oxxvij^o*. Sequitur: *Lauda de fratre Iacopone de la poverta sancta da lui sponsata. Sancto Francesco ne sia laudato | Che con Cristo sta nel ciel beato*.

5. P. — *Parisiis, Bibl. National., Nouv. acquis. lat., cod. 503*. Membran., saec. XIII, binis columnis, miscellaneus. Adsunt tituli in textu. Fol. 137a rubrica: *Incipit sacrum commentarium sancti Francisci cum domina paupertate*. Incipit: *Inter ceteras*. Fol. 144b desinit: *secula seculorum. Amen. Explicit. Deo gratias. Amen*. Reliqua pars columnae abscissa est.

6. S. — *Senis, Bibl. Communalis, cod. G. XI. 39*. Cartaceus, saec. XV, miscellaneus. Adsunt tituli in textu. Fol. 46r rubrica: *Incipit sacrum commercium sancti Francisci cum domina paupertate*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 58v desinit: *per omnia secula seculorum. Amen. Actum est hoc opus mense iulii post*

obitum beati Francisci anno ab incarnatione domini nostri Iesu M.CC.xxvij. Amen. Fol. 59r sequitur: *Infrascripte sunt ordinationes familie in diversis capitulis. 6. ordinate in unum reducte. Item gratie in diversis temporibus concesse familie < per > a diversis pontificibus.*

7. T. — **Senis**, *Bibl. Communalis*, cod. F. IV. 11. Membran., saec. XV, binis columnis. Adsunt tituli in textu. Fol. 79a rubrica: *Incipit sacrum commercium beati patris nostri Francisci cum domina paupertate.* Incipit textus: *Inter ceteras.* Fol. 85a desinit: *per omnia secula seculorum. Amen. Actum est hoc opus mense iulii post obitum beati Francisci anno domini M^oCC.xxvij. ab incarnatione domini salvatoris nostri Iesu Christi. Amen. Explicit commercium beati Francisci cum domina paupertate.*

Isti septem codices, uti ex apparatu critico patet, ad duas reducuntur familias, quarum una est PM, altera vero CNST. Codex B inter utramque familiam vagatur; codex T non raro post correctionem a sua serie abit, ut accedat ad alteram. Codicibus PM prae ceteris adhaesimus.

B. — Codices collati, sed non adhibiti.

8. — **Dorstenii** (*Dorsten, conventus Fratrum Minorum*) codex absque numero, signatura antiqua in dorso R. 23. Hunc egregie descripsit R. P. Livarius Oliger, in *Arch. Franc. Hist.* 1917, 384–394. Codex cartaceus miscellaneus, anno 1507 descriptus, et quidem maxima parte a Fr. Theodorico a Zutphania. Fol. 208v: *Incipit commercium paupertatis editum a sancto Antonio de Padua ordinis fratrum Minorum in sacro loco Alverne.* Incipit textus: *Inter ceteras.* Fol. 230v desinit: *Ihesus Christus dominus noster, qui est benedictus in secula. Amen.*

9. — **Mediolani**, *Bibl. Ambrosian.*, cod. & 13, *Parte Sup.* Membran., folia 17, saec. XV, littera cursiva minuscula. Desunt tituli. In initio codicis fol. 1 insititio: *Beati Francisci Commercium sacrum cum domina Paupertate* cod. saec. XV. In editione *Pedepontana prope Ratisbonam Operum omnium S. Francisci et S. Antonii de Padua deest hic tractatus. Bibliothecae Ambrosianae emptus pretio dimidia Librae V Id. Nov. An. MDCCCXXVI.* Fol. 1r rubrica: *Incipit sacrum commercium beati Francisci cum domina paupertate.* Incipit textus: *Inter ceteras.* Fol. 9r desinit: *secula seculorum. Amen.* Rubrica: *Explicit tractatus beati Francisci cum domina paupertate.*

10. — **Oxoniae**, *Bibl. Bodleian., Canonic. Miscell. cod. 525*. Membran., litteris minusculis, annis 1384-1385 exaratus Ragusae per Fr. Petrum de Tragurio (Trau). Hunc codicem diffuse et optime descripsit A. G. Little, in *Opusculum de critique historique*, I, 251-297, Paris 1903. Inter varia quae continet hic codex, occurrit nostrum opusculum, fol. 105v: *Incipit 4^a pars prime partis et ultima libri gestorum beati Francisci et sociorum eius que est de ipsius cum sancta paupertate commercio, facto M^oCC^oxxvi^o mense Iulio* [eadem manu in margine a beato Antonio] *defuncto existente* [eadem manu in margine per annum ante] *eodem beato Francisco ipsius scriptis et sacris documentis atque exemplis. Et primo qualiter omnes virtutes precellit sancta paupertas. Capitulum primum. Inter ceteras. Fol. 117v desinit: ut faciatis ad quod venistis et ad quod ascendistis de fluminibus babilonis ad laudem nostri Salvatoris. Amen. Explicit sacrum beati Francisci cum paupertate commercium et per consequens prima pars principalis libri notabilium gestorum eiusdem beati et eius sociorum que est de gestis ipsius in eius legenda pretermis.*

11. — **Pragae**, *Bibl. Universitatis, cod. IX. C. 3*. Cartaceus, saec. XV, littera cursiva, binis columnis. Adsunt tituli. Fol. 15c: *Incipit sacrum commercium sancti Francisci cum domina paupertate*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 21c desinit: *secula seculorum. Et sic est finis totius operis Domine Paupertatis Alleluia.*

* 12. — **Ravennae**, *Bibl. Classens., cod. 25*. Cartaceus, saec. XV, littera cursiva, miscellaneus. Desunt tituli. Fol. 102r rubrica: *De paupertate beati Francisci sermo notabilis*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 124r desinit: *secula seculorum. Amen. Explicit tractatus de domina paupertate beati Patris nostri Francisci seraphici. Vale*¹.

* 13. — **Vicetiae**, *Bibl. Bertolian., cod. 327 (3. 8. 15)*. Cartaceus, saec. XV, binis columnis littera cursiva, miscellaneus. Fol. 31a rubrica: *Incipit sacrum commercium sancti Francisci cum domina paupertate*. Incipit textus: *Inter ceteras*. Fol. 42b desinit: *dominus in saecula. Amen.*².

¹ Cf. G. Mazzatinti, *Inventari dei Manoscritti delle Biblioteche d'Italia*, IV, 152, Forlì 1894.

² Cf. G. Mazzatinti, loc. cit., II, 62, Forlì 1882.

Praeter hos codices sunt alii duo, qui hodie ut deperditi habentur, quos recenset antiquum inventarium Bibliothecae Conventus S. Francisci de Assisio, anno 1381 confectum¹.

Primus sic ibi² describitur: « cciii. § — Regula testamentum cum dictis beati francisci. Eloquia fratris egidii. Commertium beati francisci cum domina paupertate. Epistola beati bernardi de formula honeste vite. Apologia sancti [*manca il nome*] ante missa [*sic*]. Et de negligentiis misse. In papiro. et sine postibus. — Cuius principium est. Nicholaus epus servus servorum dei. Finis vero. 13^a questione. Quesitam. — In quo libro omnes quaterni sunt V. — L. ».

Alter ibidem³ sic describitur: « ccvi. § — Arbor crucis fratris bonaventure. Et commertium beati francisci cum domina paupertate. Quere tabulam in principio libri. In papiro. et sine postibus. — Cuius principium est. Christo crucifixus sum cruci. Finis vero. Prosperitas stultorum perdet eos etc. — In quo libro omnes quaterni sunt III. — L. ».

§ 3. — DE TESTIMONIIS ANTIQUORUM.

Inter antiquos scriptores franciscanos qui *Commercium* cognoverunt et expressis verbis illud citant vel etiam verba eius afferunt, tres praecipue recensendi sunt, nempe Ubertinus de Casali, dein auctor *Chronicae XXIV Generalium* et Bartholomaeus Pisanus. Horum testimonia et verba eo vel amplius afferre iuvat quod in ulterius discutiendis saepius ad illa recurrendum erit, ut minus intricatae evadant quae adhuc sub iudice sunt lites.

Ubertinus de Casali, in suo opere (scripto circa annum 1305) *Arbor vite crucifixe Iesu*, libro V, cap. 3, *Iesus Franciscum generans*⁴, nunc ipsa verba textus nostri afferens, nunc paraphrasim eius texens, haec recitat:

« Quia vero signum singulare Christi Iesu et adventus eius fuit praedicata virginitas, humilitas et paupertas, et de duabus praelibatum est

¹ Edidit L. Alessandri, *Inventario dell' antica Biblioteca del S. Convento di S. Francesco in Assisi compilato nel 1381*, Assisi 1906.

² Loc. cit., p. 82.

³ Loc. cit., p. 83.

⁴ Edit. Venetiis 1485, fasc. D. Inter parentheses quadras signavimus locos nostrae editionis correspondentes textui Pisani, et cursivis litteris quae ibidem verbotenus occurrunt.

modicum, in tertia, scilicet in paupertate, thesaurum absconditum, pro quo conquiendo vendenda sunt omnia, Iesus, sapientia Patris, constituit et ad hanc observandam suo exemplo alios induxit; et in eam evangelicam perfectionem constare decrevit. Nam in hoc est firma petra, in qua domus fundatur evangelica, nullis obruenda collisionibus fluctuum, nec amovenda in ventorum flatibus et imbribus pluviarum, nec concutienda ictibus tempestatum [n. 1]; huic in hac vita Iesus possessionem pacificam regni coelorum tradidit, cum tantum aliis virtutibus solum de futuro promiserit [n. 2]. Quia qui veram paupertatem in fervore spiritus imitantur *necesse est de spiritualibus vivant, quia de bonis terrenis non curant, et dulces micas quae cadunt de mensa angelorum in praesenti exilio felici palato degustant* [n. 3]. Haec est illa proprie virtus altissima Christi Iesu, in qua singulare signum eius imprimitur his qui eam in suae perfectionis ambitu satagunt observare. Nam nihil perfectionis illi deerit qui hanc virtutem plena fide, ferventissimo amore, observantia inviolata, sponsabit. Nec solum est virtus ista paupertas, sed virtutum cacumina suae observationi substernit et super omnia observantem Iesu Dei Filio configurat, et in hac renovatione consistit perfectio omnis status.

« Propter quod Franciscus aemulator similitudinis Iesu a suae conversationis primordio *ad sanctam Paupertatem quaerendam et omni studio secundum Christi similitudinem observandam totum suum convertit conatum, nihil dubitans adversi, nihil timens sinistri, nullum subterfugiens laborem, nullam declinans corporis aegritudinem* [n. 4] si dominae Paupertatis possit frui amplexibus. Incepit *curiosus explorator* inquirere, *circuire vicos, plateas ecclesiae et status singulorum percunctari*, quaerens ab eis quantum diligunt evangelicam paupertatem. *Erat verbum absconditum* audientibus et *velut barbarum* [n. 5] ab omnibus statibus ignoratum, horrebant, solo auditu, et quasi loquenti maledicebant dicentes: *Paupertas, quam quaeris, tibi sit et filiis tuis et semini tuo post te: nobis detur delitiis perfrui et divitiis abundare* [n. 6]. Quo audito Franciscus a communibus statibus: *Ibo, ait, ad optimates pontifices et loquar eis; ipsi enim cognoverunt viam Domini et iudicium Dei sui, quia forsitan hi communes ignobiles sunt et stulti, Domini sui Iesu semitam ignorantes*. Sed et *ipsi pontifices durius responderunt dicentes: Quaenam haec est doctrina nova quam infers auri-bus nostris?* [n. 6]. Quis potest vivere sine temporalium possessione? Numquid tu melior es quam patres nostri qui dederunt nobis temporalia et in temporalibus abundantes, ecclesias possiderunt? Quid est quod dicis nobis modicum paupertas; *nescimus quid loqueris*. Admiratus Franciscus et paupertatis spiritu ebruius ad orationis studium convertit se: coepit invocare Iesum paupertatis magistrum ».

Sequitur oratio S. Francisci, quae est pulcherrima paraphrasis inspirata a textu nostri opusculi, nn. 19–21. Tunc progreditur Ubertinus in narrando vituperationem paupertatis in Ordine Minorum,

speciatim circa domos construendas. Deinde addit haec pro scopo nostri studii omni diligentia notanda et attente ponderanda:

«Haec sunt verba et significata quae quidam sanctus doctor huius sanctae Paupertatis professor et zelator strenuus in quodam suo tractatu quem de *Commercio Paupertatis* fecit inseruit, gemens et ipse super malis quae vidit, qui tamen nostro respectu nihil potuit intueri. Nam sicut molaris lapis magnus rapido cursu in mari proiectus descendit ad fundum, sic a temporibus illius doctoris et citra pondus amoris temporalium sic traxit huius status multitudinem ad profundum, ut iam non malum reputent paupertatem expellere, sed nephas et apostasiam putent pro vera paupertate zelare. Unde qui de paupertate contra publicos excessus loquitur, maxime ipsos transgressus indicans, hostis publicus reputatur, et hoc dico si de illa paupertate sit sermo quam perfectio professionis indicit, quae omnia de medio tollit.

«Dicit ergo vir ille sanctus introducens dominam Paupertatem con-
queri de ruina: *Surrexerunt quidam in nobis, qui non erant ex nobis, quidam filii Belial, loquentes vana, operantes iniqua, dicentes se esse pauperes cum non essent et me, quam dilexerant toto corde gloriosi viri de quibus locuta sum, spreverunt et maculaverunt, sequentes viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit; homines corrupti mente et a veritate privati, existimantes questum esse pietatem, homines assumentes sanctae religionis habitum, qui novum hominem non induerunt sed veterem palliarunt. Detrahebant senioribus suis et eorum qui sanctae conversationis institutores fuerunt vitam et mores in occulto mordebant, vocantes eos indiscretos et immisericordes, crudeles, et me quam assumpserunt dicebant otiosam, insipidam, turpem, incultam, exsanguem et mortuam* [n. 8]. Et multa dicit doctor ille sanctus ad provocandum gemitum super Paupertatis ruinam quam paulatim cernebat. Sed nunc non alienis indigemus verbis...».

Post Ubertinum de Casali ordine chronologico sequitur *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, circa annum 1370 conscripta, cuius auctor haec pauca affert loquens de Ministro Generali B. Ioanne de Parma¹:

«Hic Generalis frater Iohannes quendam libellum devotum composuit, quem intitulavit: *Commercium paupertatis*, in quo, qualiter beatus Franciscus paupertatem diligenter quaesivit et reperit et eam invitavit et desponsavit, quibusdam devotis parabolis et aenigmatibus declaravit».

Tertio loco venit Bartholomaeus Pisanus, qui textum nostri opusculi prae manibus habuit illudque contraxit, quin

¹ Cf. *Anal. Franc.*, III, 233, Quaracchi 1887.

tamen nomen auctoris afferat. Dicit enim in suo opere (scripto circa annum 1385) *De conformitate vitae B. Francisci ad vitam Domini Iesu*, libro II, fructus 4¹:

« Quintum decimum ostendens beatum Franciscum paupertatem amasse, est ipsius paupertatis a beato Francisco desponsatio et in sponsam assumptionis. Ubi sciendum quod beatus Franciscus, istius paupertatis allectus amore, ut eam in sponsam acciperet, non solum pro ea patrem matremque reliquit et universa, quae habere poterat, cuncta dispersit, sed ipsam per totum orbem quaesivit. Ipsam enim, ut diligeret, summo affectu quaesivit *per vicos et plateas* [n. 5], id est inter homines qui tunc vivebant, et quia oblitterata erat paupertatis semita et memoria, non invenit; per nobiles quaesivit et potentes, nec invenit, quia omnes a maiori usque ad minimum divitiis inhiabant et avaritiae studebant. Haec siquidem paupertas, etsi primo homini adhaesit cum esset conditus, quia nudus [n. 25], tamen peccando et tunica pellicea induto ac labori manuum tradito, ab ipso recessu recessit [n. 30]. A patribus veteris testamenti siquidem abiit, quia *terram fluentem lac et mel* in promissione acceperunt [30]. Sed Domino Iesu Christo descendente de monte suae maiestatis per carnis assumptionem, hanc secum de caelo ad terram devexit; et cum ipso nascendo, vivendo et moriendo est commorata fideliter et indissolubiliter [n. 19-21]. Istam siquidem recommendavit suis discipulis [n. 31], et grata eis fuit et multis aliis fidelibus [n. 32] usque ad tempora Constantini. In persecutione martyrum fortiter astitit, eos iuvando et de hostibus victoriam conferendo, cum sancti martyres, huius amore allecti, nec poenas timebant, nec temporalia amabant [n. 33]. Verum tempore Constantini, persecutione cessante et securitate obtenta, paupertas a mundo coepit repelli [n. 34], exceptis quibusdam patribus in Aegypto et alibi degentibus [n. 37], et hoc avaritia [n. 39] et divitiarum abundantia subintrantibus. Avaritia enim, primo sub specie providentiae [n. 45] et discretionis [n. 43], demum sub praetextu, immo vitio negligentiae et torporis [n. 46-47], mundum subintravit et praecipue ad consortium illorum devenit, qui paupertatem ante summo affectu possederant et dilexerant, scilicet Domini sacerdotes et fideles Christicolae. Quae mundi cardines occupans, necesse fuit paupertatem a mundo abscedere et se in caelestibus cum Christo suo et sanctis suis collocare. Superveniente beato Francisco et quaerente hanc videre, habere et possidere, ipsam quaerendo ibat *per plateas et vicos* [n. 5], civitates et castra et villas, per cognatos et notos, et non invenit eam. Nec immerito, quia *in terra suaviter viventium non reperitur* [n. 10]. Videns ergo beatus Franciscus quod ipsam nullibi reperire pro tunc in hoc mundo poterat, quia posuerat tenebras latibulum suum, quid egit? Certe *montem Domini* ascendit [n. 12], Patrem scilicet caelestem exorando, ut eam sibi in sponsam, sociam et dominam mittere dignaretur. Cuius votivis desideriis

¹ Cf. *Anal. Franc.* V, 116sq., Quaracchi 1912.

annuens Pater caelestis, eam ad beatum Franciscum direxit [n. 14-15]. Quam cum beatus Franciscus cerneret, exarsit in eius amorem [n. 16-22], supplicans eidem ut vellet eius coniunctioni assensum praebere, cum vellet eam in sponsam accipere et perpetuo habere et tenere [n. 56-57]. Ipsa vero beati Francisci pensans amictum, utpote vilissime indutum, sola tunica habituali, chorda et femoralibus contentum, eius ad se desiderium et affectum, volens videre locum in quo habitare debebat, per beatum Franciscum cum omni reverentia ducta [est] ad locum [n. 58]; cumque esset lustrata et pauperrimum reperisset, in ecclesia, capitulo, refectorio, dormitorio, horto, claustro et aliis utensilibus [n. 59-63] exhilarata plurimum Patri caelesti, qui eam direxerat, laudes retulit inexhaustas [n. 64], qui ei praeparaverat virum iuxta cor suum, et beati Francisci precibus annuens, benigne suum de desponsatione praebuit assensum [n. 58]. Quam beatus Franciscus sumere volens, sibi primo sponsalia praeparavit, pro eius amore omnia respuendo et abrenuntiando; deinde anulo subarrhavit, paupertatem professione vovendo, prae omnibus aliis modo strictiori; eamque accepit, duxit et coniunxit sibi, quando in hoc mundo nihil habere voluit nec in proprio nec in communi».

His finem imponere non possumus quin pauca dicamus de de Thoma Celanensi, qui licet «*Commercium*» non memoret nec ab ullo ut eius auctor afferatur, plura tamen in suis Legendis de vita S. Francisci habet quae mire cum opusculo nostro coincidunt.

In primis igitur notandum quantum familiaris sit Celanensi expressio illa sponsa et domina, ubi de paupertate loquitur.

In *Vita prima*, anno 1228 conscripta, n. 7, initia narrans conversionis S. Francisci, hunc exhibet ut amore captum paupertatis et interrogantibus «uxoremne ducere vis, Francisce?» respondet hic figuraliter: «Nobiliorem et pulchriorem sponsam quam unquam videritis ducam, quae caeteris forma praeemineat et sapientia cunctas excellat». Hunc textum conferas cum iis quae in «*Commercio*» narrantur sub num. 5-11.

Num. 35. In reditu ab urbe Roma per vallem spoletanam S. Francisco cum sociis perveniente in desertum locum, ¹erat eis exsultatio magna, cum nihil viderent vel haberent quod eos posset vane seu carnaliter delectare. Coeperunt propterea cum sancta paupertate ibidem habere commercium, et in defectu omnium quae sunt mundi nimium consolati, disponebant, sicut ibi erant, ei ubique perpetuo adhaerere. Et quia, deposita omni sollicitudine terrenorum, sola eos divina consolatio delectabat, statuunt et confirmant, nullis tribulationibus agitati, nullis impulsu tentationibus, ab eius amplexibus resilire». Cf. *Commercium*, n. 57, circa finem.

In *Vita secunda*, anno 1247 conscripta, sequentia occurrunt notabilia. Num. 55: «Hanc Filio Dei familiarem attendens, iam iamque toto orbe repulsam studet caritate perpetua desponsare... Proinde castis eam stringit amplexibus, nec ad horam patitur non esse maritus».

Num. 70: «Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet».

Num. 72: «Ne vel semel sanctam illam sponsam offenderet, hoc facere solitus erat» etc.

Num. 84: «Pro mea domina paupertatem elegi».

Num. 82. In interpretanda visione fratris Pacifici «multi spiritum Dei habentes, dominam istam, velut sponsam patris, intelligunt paupertatem».

In *Tractatu de miraculis*, n. 1, haec notanda duximus: «Cogitabat veterem mundum vitiorum scabredine sordescentem, ab apostolicis torpentes vestigiis ordines, nocteque peccatorum in suo cursu medium iter agente, silentium sacris disciplinis impositum, cum, ecce, repente in terram prosiliit novus homo, subitoque novo exercitu apparente, miratae sunt gentes a signis apostolicae novitatis. Mox in lucem producit sepulta quondam perfectio Ecclesiae primitivae, cuius legebat mundus magnalia, nec videbat exempla». Haec conferas cum iis quae leguntur in «*Commercio*», sub num. 37-50.

Nunc iam ea afferamus quibus Celanensis primordia Ordinis pauperum exponit. *Vita prima*, num. 42, apud Rigum Tortum: «Conversabantur in eodem loco... in labore multo et inopia universarum rerum, saepissime omni panis solatio destituti, solis contenti rapis, quas per planitiem Assisii huc atque illuc in angustia mendicabant». Cf. *Commercium*, n. 59 sqq.

Num. 51: «Cocta cibaria vix aut rarissime admittebat». Cf. *Commercium*, n. 62.

Num. 52: «Nuda humus, tunicula interposita, nuda suscipiebat membra». Cf. *Commercium*, n. 63.

Num. 102: «Erant enim illi viri virtutum, devoti Deo, placentes sanctis, gratiosi hominibus...». Cf. *Commercium*, n. 37.

In *Vita secunda*, num. 60: «Non solum domorum arrogantiam odiebat homo iste, verum domorum utensilia multa vel exquisita plurimum perhorrebat. Nihil in mensis, nihil in vasis quo mundi recordaretur amabat, ut omnia peregrinationem, omnia cantarent exilium». Cf. *Commercium*, n. 61-62.

Num. 63: «In stratis et lectis ita demum abundabat copiosa paupertas, ut qui super paleas panniculos semisanos haberet, pro thalamo reputaret». Cf. *Commercium*, n. 63.

Haec sufficiant ut appareat multa apud Celanensem intime coincidere cum iis quae in «*Commercio*» poetice evolvuntur.

§ 4. — DE INDOLE OPUSCULI.

Praemissis quae ad criticam externam spectant, iam textum ipsum examinemus oportet ut eius indoles patescat, quod in re nostra summi est momenti.

Finis intentus ab auctore est ostendere S. Franciscum tanto amore erga paupertatem accensum ut eam sibi mystice sponsaverit. Hoc intentum clare enuntiat ipse auctor et simul indicat quo ordine suum thema evolvet, ubi dicit, n. 4: «Franciscus... ex conversionis suae principio ad sanctam paupertatem quaerendam, inveniendam atque tenendam omni studio... se dedit». Quod ut clarius pateat, singulas partes opusculi schematice proponamus.

I. 1-4. Prologus, in quo de excellentia Paupertatis agitur et ordo in opusculo servandus proponitur.

II. 5-13. Franciscus quaerit Paupertatem per vicos et plateas (5), deinde apud optimates et sapientes (6); repulsus ab omnibus precatur Dominum ut invenire possit quam diligit (7); egressus de civitate videt duos senes amicos paupertatis (8), a quibus instruitur paupertatem ab omnibus derelictam (9) confugisse in montem altum (10) et quomodo ad eam pervenire poterit (11); Franciscus properat ad montem cum electis sociis (12) eosque hortatur ut viriliter ascendant montis verticem (13).

III. 14-57. Franciscus invenit Paupertatem, quae in montis vertice stans miratur hos viros tam potenter ascendentis (14) et benigne alloquitur eis (15). Eam salutat Franciscus et laudes eius celebrat (16-22). Respondet Paupertas suaeque fata narrat, longam sui status retexens historiam (23-24), memorans tempora paradisi terrestris (25-30), deinde tempora Christi (31), Apostolorum eorumque sequacium (32-33). Pace adveniente derelinquitur (34-35), sed ortâ persecutione iterum requiritur et a multis amatur (36-37), deinde impetita ab humanis passionibus, avaritia scilicet et acidia, iterum ab amatoribus derelinquitur (38-52). Franciscum et socios eius hortatur ne praedictos imitentur (53-55); cui respondet Franciscus se et socios suos in aeternum fideles fore amatores Paupertatis (56-57).

IV. 58-69. Franciscus consensum obtinet Paupertatis (58¹ et cum sponsa dilecta nuptiale celebrat convivium (59-63) atque ab ea monetur ad firmiter perseverandum in salutari proposito (64-69).

Hoc thema devotis parabolis et aenigmatibus evolvitur et tanta dexteritate textus S. Scripturae ad rem adaptantur, ut tota expositio materiae verbis sacris appareat contexta.

In longa oratione Paupertatis (23-55) prae ceteris notanda sunt quae nn. 34-52 occurrunt, ubi factum historicum allegorice exponitur. Ibi enim primo agit de anachoretis qui, exortis persecutionibus contra christianos, ad Thebaidem confugerunt et ibi vitam pauperrimam duxerunt. Deinde tractat de primis monachis, quorum fervorem et relaxationem in re paupertatis recolit, lugens quidem acidiam multorum, sed laudans viros magni fervoris et magnae caritatis, quibus verbis non obscure fundatores et reformatores Ordinum monasticorum indicantur. Notum quidem est omnibus rerum monasticarum non ignaris ad quantas divitias fluxu temporis devenerint monachi, praesertim Cluniacenses, quorum ritus fere omnia coenobia Nigrorum Monachorum sectabantur. Sufficiat audisse quibus lamentis S. Bernardus describit relaxationem et superfluitates Cluniacensium, in sua *Apologia ad Guilelmum Sancti Theoderici abbatem*, capp. 8-12¹, ubi sanctus ille vir exclamat²: «Heu me miserum qualemcumque monachum! cur adhuc vivo videre ad id devenisse Ordinem nostrum?» Et infra³: «Mentior, si non vidi abbatem sexaginta equos et eo amplius in suo ducere comitatu. Dicas, si videas eos transeuntes, non patres esse monasteriorum, sed dominos castellorum; non rectores animarum, sed principes provinciarum». Insuper documenta archivalia veterum abbatiarum nimis luculenter demonstrant quantas possessiones terrarum et villarum monastici Ordines habuerint. Haec dicta sint ut pateat qualis fuerit status evangelicae paupertatis tempore quo Franciscus Ordinem suum instituit, nullo autem modo ut verba nostra in reprobationem sonent. Absit! Libenter repetimus quae iam S. Bonaventura⁴ scripsit: «Sancta est vivendi forma, si servetur, quam sanctus instituit Benedictus, quam quidam in nigris, quidam vero in albis a longe imitantur».

¹ PL 182, 908sqq.

² Loc. cit., c. 9 (PL 182, 912).

³ Loc. cit., c. 11 (PL 182, 914).

⁴ *Expositio super Regulam Fratrum Minorum*, c. 2, n. 8 (VIII, 400).

Ast Franciscus altiore sibi et suis anhelabat paupertatem. Quapropter, ut ait S. Bonaventura ¹, « beatus Franciscus, videns pericula et sacrilegia affluentiae terrenaе, quam multi possident in communi, elegit regulam ipsis Apostolis ad praedicandum missis a Domino constitutam ». Narrat enim Thomas de Celano ² quod, cum Franciscus esset Romae ut approbationem suae Regulae obtineret, in Curia Romana non parva circa istum novum modum vitae orta sit contentio. Immo ipse Cardinalis Ioannes de S. Paulo eum « ut ad vitam monasticam seu eremiticam diverteret, suadebat. Ast sanctus Franciscus suasionem eius humiliter, prout poterat, recusabat, non persuasa despicies, sed alia pie affectando, altiore desiderio ferebatur ». Aperit in *Legenda antiqua S. Francisci* ³ intentio Pauperum Patriarchae his declaratur verbis: « Cum B. Franciscus esset in capitulo generali apud Sanctam Mariam de Portiuncula, quod dictum est capitulum sestriorum, et fuerunt ibi quinque millia fratres, quamplures sapientes et in scientia docti ad dominum cardinalem, qui fuit postea papa Gregorius, qui praesens in capitulo erat, dixerunt quod suaderet B. Francisco quod sequeretur consilia dictorum fratrum sapientium et permetteret se interdum duci ab eis, allegantes regulam beati Benedicti, beati Augustini et beati Bernardi, quae docent sic, et sic ordinate vivere. Tunc B. Franciscus, audita monitione cardinalis super hoc, cepit eum per manum et duxit eum ad fratres congregatos in capitulo et locutus est sic fratribus: « Fratres mei! Fratres mei! Deus vocavit me per viam humilitatis et ostendit mihi viam simplicitatis. Nolo quod nominetis mihi regulam aliquam neque sancti Augustini, nec sancti Bernardi, nec sancti Benedicti. Et dixit Dominus mihi quod ego essem unus novellus pauper in mundo; et noluit nos ducere Deus per aliam viam quam per istam scientiam; sed per vestram scientiam et sapientiam Deus vos confundet. Sed confido ego in castaldis Domini, quod per ipsos vos puniet et ad hoc redibitis ad vestrum statum, ad vestrum vituperium, velitis, nolitis. Tunc cardinalis obstupuit et nihil respondit, et fratres omnes timuerunt ».

Haec dicta sufficiant ut allegoricam expositionem illustrent opusculi nostri et huius indoles litteraria plenius eluceat.

¹ Loc. cit., n. 9 (VIII, 400).

² *Vita prima S. Franc. Assis.*, n. 33, in AF, X, p. 26.

³ Edit. F. M. Delorme, O. F. M., Paris 1926, p. 65, n. 114.

Superest quaedam difficultas solvenda eo quod nonnulli opinantur auctorem *Commercii* invehere contra abusus in Ordine Minorum gliscentes, quasi statum Ordinis circa finem saeculi XIII aut etiam in principio saeculi XIV vigentem, ast anno 1227 intellectu impossibilem, carperet.

Sed hoc nullo modo posse sustineri liquet ex ipsa natura et contextu opusculi, si absque praeconceptis iudiciis legatur. Hic enim, ut diximus, describitur magnus amor S. Francisci et eius sociorum erga paupertatem et quidem in initio Ordinis. Si ad alia et praesertim ad supradicta retorqueantur verba auctoris, iam omnem amittunt sensum et extra contextum avelluntur; insuper unitas compositionis ab opusculo penitus exularet, cum in lamentis suis Paupertas non carpat directe abusus Fratrum Minorum, sed, ut supra ostendimus, abusus apud Monachos. Praeterea, luce clarius patet impossibile esse ut tale sit intentum auctoris, ex eo quod ipse Ubertinus de Casali, scribens circa 1305, loquitur de auctore nostro non ut suo contemporaneo, sed ut multo antea vivente. Idem confirmatur ex testimoniis codicum, quorum tres sunt saeculi XIII, et in quibus duo vel tria occurrunt nomina virorum in prima medietate saeculi XIII viventium¹, ut infra patebit². Interpretatur quidem Ubertinus quaedam *Commercii* quasi lamenta contra statum Ordinis, ast etiam admissio quod revera auctor noster gemit « et ipse super malis quae vidit » in Ordine, ex ipsis verbis Ubertini manifestissime patet auctorem nostrum nullatenus respicere ad statum Ordinis circa finem saeculi XIII, sed ad tempora multum anteriora. Dicit enim Ubertinus³: « Gemens et ipse super malis quae vidit, qui tamen nostro respectu nihil potuit intueri. Nam sicut molaris lapis magnus rapido cursu in mari projectus descendit ad fundum, sic a temporibus illius doctoris et citra pondus » etc. et in fine addit⁴: « Et multa dicit doctor ille sanctus ad provocandum gemitum super Paupertatis ruinam quam paulatim cernebat. Sed nunc non alienis indigemus verbis ». Haec verba clariora et apertiora sunt quam ut commento indigeant.

Libenter igitur assentimus et plaudimus verbis R. P. Eduardi Alincopiensis⁵, ubi scribit: « His praehabitis concludendum est

¹ Ioannes Pecham a nullo codice manuscripto ut auctor affertur.

² Cf. infra, p. 30sq.

³ Cf. supra, p. 22.

⁴ Cf. supra, p. 22.

⁵ Loc. cit., p. VIIIsq.

auctorem *Sacri Commercii* non tam praesentia mala curare quam principiis futurorum obstare in mente habuisse; amorem seraphicae paupertatis in tepidorum cordibus accendere, in ferventium animis fovere intendisse. Propterea obiectiones quas nonnulli movebant solvit et speciosas rationes quas afferebant adversus absolutam paupertatem confutat; sed lamenta, quae in paupertatis ore ponit, non ideo sunt fratribus directe applicanda ».

§ 5. — DE AETATE ET AUCTORE OPUSCULI.

Circa tempus quo *Commercium* compositum fuit septem codices (n. 3, 5, 8, 9, 11, 12 et 13) nihil indicant, alii vero sex (n. 1, 2, 4, 6, 7 et 10) illud referunt « actum mense iulii post obitum B. Francisci anno 1227 ». Horum testimonium nec absolutam quidem meretur fidem nec leviter est spernendum. Nihil enim ex parte criticae tum interna tum externa videtur obstare quin eo tempore conscriptum fuerit. Insuper indicatio non tantum anni, sed etiam mensis, nempe iulii, adeo praecisa est in sex codicibus bonae notae, ut ex hoc inclinemur ad admittendam saltem probabilitatem anni quem tradunt hi codices, eo vel magis quod nullum hucusque habemus argumentum quo eorum testimonium impugnare valeamus.

Circa auctorem vero tam codices quam scriptores, tum veteres tum moderni, in diversas abeunt vias.

Decem codices (n. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12 et 13) nullum auctorem indicant, soli tres (n. 1, 10 et 8) nomen quoddam proferunt. Codex quidem Barcinonensis (n. 1), saeculo XV conscriptus, asserit *Commercium* compositum esse a Ioannē de Parma, Ministro Generali (1247–1257); codex vero Oxoniensis (n. 10), ad finem saeculi XIV exaratus, illud attribuit S. Antonio, sed huius nomen habetur tantum in additione marginali; etiam codex Dorstensis (n. 8), circa annum 1507 conscriptus, auctorem dicit S. Antonium, qui illud scripsisset « in sacro loco Alverne¹ ». Iis addi posset codex Magliabecchi, Bibl. Nationalis Florentinae, XXXV, 20, saec. XVI ineuntis, qui continet versionem italicam nostri opusculi, et auctorem dicit fratrem Crescentium, Ministrum Generalem (1244–1247). In initio enim codicis amanuensis

¹ Cf. supra, p. 18.

haec notat: « Questo libro è intitolato Commertium paupertatis composto da fratre Crescentio sexto generale del Ordine, nel anno mille ducento ventisette ».

Uti patet, nullum solidum argumentum quoad auctorem ex codicibus eruere licet, tum quia hi codices nullatenus inter se conveniunt, tum quia nullus eorum tantam habet antiquitatis notam ut eius testimonium plena et absoluta gaudeat auctoritate.

Si autem ad scriptores recurramus, non minor, immo maior, inter eos invenitur discordia.

Inter veteres quidem Ubertinus de Casali¹ tantum verbis generalibus dicit quod auctor fuit « quidam sanctus doctor huius sanctae Paupertatis professor et zelator strenuus ». Bartholomaeus vero Pisanus altum de auctore tenet silentium. Sola *Chronica XXIV Generalium*², circa 1370 compilata, illud expressis verbis adscribit Ioanni de Parma.

Nec magis inter se conveniunt scriptores moderni. Pitseus³ namque, Waddingus⁴ et Ioan. a S. Antonio⁵ opusculum tribuunt Ioanni Pecham, quin tamen vel minimum afferant argumentum quo eorum assertum firmetur.

Ioannem de Parma ut auctorem habent Marcus Ulyssiponensis⁶, Sbaralea⁷, Fabricius⁸, E. Alvisi⁹, Humbertus Cosmo¹⁰ et P. Ir. Affò¹¹, qui omnes pro unico fundamento habent testimonium *Chronicae XXIV Generalium*. Utrum autem auctoritas solius *Chronicae* tanta sit ut absque formidine errandi eius testimonio

¹ Cf. supra, p. 22.

² Cf. supra, p. 22.

³ *Relationum historicarum de rebus anglicis*, I, p. 382, Paris. 1619.

⁴ *Scriptores Ordin. Min.*, Romae 1650, p. 219a, ubi opusculum nominat *Dialogum Francisci et paupertatis*, lib. I. Inter cetera.

⁵ *Bibliotheca universa Franciscana*, Matriti 1732, II, 200b, ex Waddingo.

⁶ *Croniche degli Ordini instituti dal P. S. Francesco*, Neapoli 1680, parte II, lib. I, cc. 58-62, p. 79sq.

⁷ *Supplem. et castigatio ad Scriptores trium Ordin. S. Francisci a Waddingo aliisve descriptos*, Romae 1806, 398a.

⁸ *Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis*, Patavii 1754, IV, 112b. Auctor tamen, loc. cit., 114a, Waddingum exscribens, etiam Ioanni Pecham adscribit *Dialogum Francisci et paupertatis*.

⁹ Loc. cit., p. 9.

¹⁰ *Le Mistiche Nozze di fra Francesco con Madonna Povertà*, in *Giornale Dantesco*, anno IV (III), p. 49.

¹¹ *Memorie degli Scrittori e Letterati Parmigiani*, Parmae 1789, I, 143. Prius tamen idem auctor hanc opinionem impugnaverat in suo opere *Vita del B. Giovanni da Parma*, Parma 1777, III, c. 8.

omnem fidem adhibere possimus, valde dubium est. Horum opinionem impugnant Marcellinus a Civetia et Th. Domenichelli¹.

P. E. Alinconiensis² probare n̄itur auctorem esse Ioannem Parenti, Ministrum Generalem (1227 – mart. 1233). Assumens quidem textum *Chronicae XXIV Generalium*, variis argumentis demonstrare conatur hoc loco confusionem ortam esse ex similitudine nominis Ioannis Parenti et Ioannis Parmensis. Ut verum fateamur, argumenta P. Alinconiensis nobis videntur inniti pulcris quidem, sed meris hypothesibus.

Brevi, si haec omnia colligamus, quinque afferuntur nomina et quidem virorum non parum illustrium, nempe S. Antonius, Ioannes Parens, Crescentius, Ioannes de Parma et Ioannes Pecham.

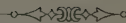
In tanta diversitate opinionum, quarum nulla solidum praebet fundamentum, magis nobis placet omne iudicium suspensum tenere, donec certiora afferantur, si qua sint, testimonia.

PP. EDITORES.

---

¹ *La Leggenda di S. Francesco, scritta da tre suoi Compagni*, Romae 1899, p. CVI.

² Loc. cit., p. VIII-XI.

Sacrum Commercium
Sancti Francisci
cum Domina Paupertate

Incipit Sacrum Commmercium Sancti^a Francisci cum Domina Paupertate^b

[Prologus]

INTER ceteras praeclaras et praecipuas^c virtutes, quae in homine locum et mansionem praeparant Deo^d ac ad ipsum eundi perveniendique viam excellentiorem et expeditiorem ostendunt^e, sancta Paupertas quadam^f praerogativa omnibus eminet et singulari gratia aliarum^g titulos antecellit, quoniam fundamentum omnium virtutum et custos ipsa est et inter illas^h virtutes evangelicas loco et nomine meritoⁱ principatur¹. Non est proinde quod ceterae timeant descensum plu-

^a CN beati, T beati patris nostri.

^b B Incipit commercium paupertatis quod per Spiritum Sanctum composuit bone memorie beatus Iohannes de Parma valens doctor in theologia qui propter zelum regule beati Francisci a fratribus sustinuit persecutiones multas et ideo beatus, cuius sanctitatem in vita absconsam Deus post mortem multis miraculis clarere fecit et facit usque in hodiernum diem. Qui legit intelligat ut fructum afferat pro Incipit... Paupertate.

^c B precipuas claras et ceteras pro c. p. e. p.

^d P add. sancta paupertas;

N id pro ad; C preparant pro praeparant; PM perveniendive pro perveniendique.

^e M ostendit, N ostendet; NST ac pro et.

^f Ita M, alii om.; B om. praerogativa.

^g T aliorum.

^h BM alias.

ⁱ Ita M, alii merito et nomine

pro e. n. m.; T (corr.) obtinet principatum pro principatur.

¹ Cf. Matth. 5, 8; S. Bonav., *De perf. evang.*, q. 2, a. 1 (V, 129 sqq.); *Breviloq.*, V, c. 6 (V, 259 a); *Leg. mai.*, c. 7, n. 1 (VIII, 523 a); *Apol. paup.*, c. 7 (VIII, 272 sqq.).

viae^a, adventum fluminum et ventorum flatum^b ruinam comminantem¹, si super hanc basim^c fuerint stabilitae.

2. Et merito quidem, cum Filius Dei, *Dominus virtutum* et *Rex gloriae*^{d2}, speciali dilectione hanc adamaverit, quae- sierit inveneritque³, operans^e *salutem in medio terrae*⁴. Hanc in exordio praedicationis suae velut lumen^f fidei portam intransibiles^g in manibus^h posuit et tamquam lapidem in fundamento domus⁵ primo iecitⁱ et regnum caelorum, quod aliae virtutes in promissione accipiunt^k ab ipso, haec de ipso sine dilatione aliqua investitur^{l6}. *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum*^m *est regnum caelorum*⁷.

3. Digne prorsus eorumⁿ est regnum caelorum qui nihil possident de terrenis voluntate propria, spirituali^o intentione et^p desiderio aeternorum. Vivat necesse^q est de caelestibus qui de terrenis non curat, et dulces *micas*, quae cadunt de mensa⁸ angelorum sanctorum^r, in praesenti exilio felici palato deglutiat⁹ qui, terrenis omnibus renuntians^s, *omnia velut stercora*¹⁰ reputat, et gustare mereatur quam *dulcis et suavis est Dominus*¹¹. Quae^t vera regni caelorum investitio^u est et aeternae possessionis in eodem regno securitas ac futurae beatitudinis quaedam praelibatio^v sancta.

^a CNST add. et. ^b B flatus. ^c PST basem, N vasem. ^d NS om. e. R. g. ^e B hanc adamaverit, speciali dilectione tenuerit tempore quo est operatus pro speciali... operans. ^f P et ST (correcti) limen. ^g B in terra; BCST portum pro portam; N add. tribuit. ^h Ita M, alii om. i. n. ⁱ M eiecit, N ierit. ^k B cupiunt, CNST capiunt; T exp. ab ipso. ^l B add. dicens et om. inquit. ^m PCNST vestrum. ⁿ B illorum. ^o Ita M, alii speciali; PB terreno pro terrenis. ^p T exp. ^q N necessarie; B vere ille necessarie pro v. n. ^r T om. ^s B relictis. ^t M Deus quam pro D. q. ^u B investigatio, CNS inventio quod T corr.; M celestis investitione pro c. i. e. ^v M preparatio.

¹ Cf. Matth. 7, 24 sq. ² Psalm. 23, 10. ³ Cf. Sap. 8, 2 et Luc. 11, 10. ⁴ Psalm. 73, 12. ⁵ Cf. Luc. 6, 48. ⁶ Cf. Bernard., *De adv. Domini*, sermo 4, n. 5 (PL 183, 49). ⁷ Matth. 5, 3. ⁸ Matth. 15, 27. ⁹ Cf. Ubertin. de Casali, *Arbor vite crucifixe Iesu*, supra, p. 21 sq. ¹⁰ Philip. 3, 8. ¹¹ I Petri 2, 3; Psalm. 33, 9.

4. Propterea beatus Franciscus, tamquam verus imitator et discipulus Salvatoris, in ^a conversionis suae principio ad sanctam paupertatem quaerendam ^b, inveniendam atque tenendam omni studio, omni ^c desiderio, omni deliberatione se dedit, nil ^d dubitans adversi, nil sinistri timens, nullum subterfugiens ^e laborem, nullam corporis declinans angustiam ^f, si tandem optio ^g sibi daretur ut posset pervenire ad eam, cui Dominus tradidit *claves regni caelorum* ^h.

Beatus Franciscus interrogat de Paupertate ⁱ.

5. Coepit ^j sedule velut curiosus explorator circuire *vicos et plateas civitatis* ^k, diligenter *quaerens quem diligit anima sua* ^l. Interrogabat stantes, percunctabatur advenientes, sic dicens ^m: « *Num quam* ⁿ *diligit anima mea vidistis?* » *Sed erat verbum istud absconditum ab* ^o *eis* ^p, et velut barbarum ^q. Non intelligentes eum ^r, dicebant ei: « O homo, nescimus quid loquaris ^s. Loquere nobis in lingua nostra et respondebimus tibi ^t ».

Non ^u *erat in die illa* ^v *filiis Adam* ^w *vox neque sensus* ^x, ut de paupertate vellent conferre ad invicem aut loqui. Oderant ^y eam vehementer sicut et hodie faciunt, nec poterant de ipsa quaerenti *quidquam pacifice*

^a BCNST *ex*; B *eius* pro *suae*. ^b M *add. et*. ^c M *et*. ^d PN *nichil*, item *infra*. ^e B *refugiens*. ^f B *otio*. ^g M *et cepit*; T *add. mg. igitur*; B *valde* pro *velut*. ^h P *omnia sibi* pro *a. s.* ⁱ PM *quem*; N *numquid* pro *num*; B *venientes* pro *advenientes*. ^j CNS *om.*; NS *om. et*, in T *est add. mg.* ^k C *ipsum*; B *dixerunt* pro *dicebant*. ^l Ita M, *alii loqueris*. ^m CNST *add. enim*. ⁿ CNS *lingua*; T (corr.) *lingua* pro *i. d. i.* ^o T *add. mg. neque*. ^p T *add. mg. enim*.

¹ Cf. Ubertin. de Casali, loc. cit., ubi plura horum verbotenus occurrunt. ² Matth. 5, 3 et 16, 19. ³ Cf. Barth. Pisan., *De conformitate vitae b. Francisci ad vitam Domini Iesu*, supra, p. 23. ⁴ Cant. 3, 2. ⁵ Cant. 3, 3. ⁶ Luc. 18, 34. ⁷ Cf. Ubertin. de Casali, loc. cit. ⁸ Cf. IV Reg. 18, 26. ⁹ IV Reg. 4, 31.

*loqui*¹; propterea velut ignoto respondent^a, et de quae-sitis aliquid se nescire testantur.

6. « *Ibo* », inquit^b beatus Franciscus, « *ad optimates et sapientes et loquar*^c *eis. Ipsi enim*^d *cognoverunt viam Domini*^e *et iudicium Dei sui*², quia isti forsitan *pauperes sunt et stulti, ignorantes viam Domini et iudicium Dei sui*^{f 3} ».

Quo facto ipsi durius responderunt ei^g, dicentes⁴: « *Quae nova est haec doctrina, quam infers*^h *auribus nostris?* Paupertas enim, quam quaeris, semper tibi sit et filiis tuisⁱ *et semini tuo post te*⁵! Nobis autem sedet^k deliciis perfrui et abundare^l divitiis⁶, quoniam *exiguum et cum taedio est tempus vitae nostrae, et non est refrigerium*^m *in fine hominis*⁷. Nihil enim melius cognovimus quam laetari, manducare et bibere donec vivimus⁸ ».

7. Beatusⁿ Franciscus haec audiens mirabatur in corde suo et, gratias agens Deo, dicebat: « *Benedictus*^o *tu, Domine Deus, qui abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis!* Ita, Pater, quoniam sic placitum fuit^p ante te⁹. Domine pater et dominator vitae meae, ne derelinquas me in^q concilio eorum nec sinas me cadere in¹⁰ illam exprobrationem^r, sed da mihi tua gratia^s invenire quod quaero, quia^t *servus tuus sum ego et filius ancillae tuae*¹¹ ».

^a C respondebant; N om. se.   ^b B add. tunc.   ^c CNST add. cum.
^d PMN vero.   ^e P Dei.   ^f C om. quia . . . sui; N om. e. i. D. s.
^g N om.; PMB mihi.   ^h B add. in.   ⁱ N om.; M om. e. f. t.   ^k B om.,
T (corr.) sil.   ^l P add. in.   ^m CNST refugium.   ⁿ CNST add. autem.
^o N beatus; BS om. Deo.   ^p PBC est; PB om. quoniam.   ^q P om.;
N om. me.   ^r PMBC illa exprobratione pro i. e.; T (corr.) illorum pro illam.
^s N tuam gratiam pro t. g.   ^t N add. ego.   ^u Ita M, alii om.

¹ Gen. 37, 4.   ² Ierem. 5, 5.   ³ Ierem. 5, 4.   ⁴ Cf. Act. 17, 19sq.
⁵ Gen. 13, 15.   ⁶ Cf. Ubertin. de Casali, loc. cit.   ⁷ Sap. 2, 1.
⁸ Cf. Eccle. 3, 12 sq.   ⁹ Matth. 11, 25.   ¹⁰ Eccle. 23, 1.   ¹¹ Psalm.
115, 16.

8. Egressus itaque de civitate beatus Franciscus concito gradu ^a venit ad quemdam campum, in quo, de longe prospiciens, vidit duos senes sedentes gravi *moe-
rore confectos* ¹, quorum unus sic loquebatur ²: « *Ad quem
respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu* ^b *et tre-
mentem sermones meos?* » Et alius sic ^c dicebat ³: « *Nihil
intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre
quid possumus; habentes autem alimenta et quibus tega-
mur, iis contenti sumus* ^d ».

Hic petit sibi indicari ubi Paupertas habitat.

9. Cum ^e pervenisset beatus Franciscus ad eos, dixit eis ^f: « Indicate mihi, obsecro, ubi domina Paupertas habitet ^g, *ubi pascat, ubi cubet in meridie* ⁴, quoniam eius amore *languet* ⁵ ».

At illi respondentes dixerunt: « Bone ^h frater, nos hic consedimus ⁱ *per tempus et tempora et dimidium* ^k *tem-
poris* ⁶, et frequenter vidimus eam transire, quoniam plu-
res quaerebant eam ^l. Multi quandoque comitabantur eam, sed saepe sola revertebatur et nuda, nullis *ornata
monilibus* ^m ⁷, nullis decorata comitibus, nullis vestibus cir-
cumdata. Flebat enim ⁿ amarissime atque dicebat ⁸: *Filii
matris meae pugnaverunt contra* ^o *me*. Et nos dicebamus ad eam: *Patientiam habe* ⁹, quoniam ^p *recti diligunt te* ¹⁰.

10. « Et nunc, o frater, *ascendit* ^q *in montem magnum
et altum, ubi constituit ei Deus* ¹¹; habitat ^r *in montibus*

^a N om. c. g.   ^b P spiritum; NS spiritum pro e. c. s.; N trementes pro trementem.   ^c M om.   ^d PCNS simus, quod T corr.   ^e BCNST cumque.   ^f B om.   ^g PM habitat.   ^h B domine.   ⁱ MN sedimus; B om. hic.   ^k B me-
dium: ^l N add. et; M multi pro plures.   ^m M muneribus.   ⁿ B om.; T (corr.) flebatque pro f. e.   ^o P adversum.   ^p PBNST quia.   ^q BCNS
ascende, quod T corr.   ^r CNST add. enim; B eam pro ei; NST om. sanctis.

¹ Thren. 1, 13.   ² Isai. 66, 2   ³ I Tim. 6, 8.   ⁴ Cant. 1, 6.
⁵ Cant. 2, 5.   ⁶ Apoc. 12, 14.   ⁷ Isai 61, 10.   ⁸ Cant. 1, 5.   ⁹ Matth.
18, 26.   ¹⁰ Cant. 1, 3.   ¹¹ Apoc. 21, 10; Matth. 28, 16.

*sanctis, quia diligit eam Deus super omnia tabernacula Jacob*¹. Gigantes non potuerunt attingere *vestigia pedum eius*², et aquilae non volaverunt usque ad collum eius. Paupertas res est singularis, quam omnis homo contemnit, eo quod *non invenitur in terra suaviter viventium*³; propterea *abscondita est ab oculis eorum*⁴; *volucres caeli latet; Deus intelligit viam eius et locum*⁵ eius ipse novit⁵ ».

11. « Si tu ergo^c, frater, vis pervenire ad eam, exue te^d vestibus iucunditatis tuae, et depone *omne pondus et circumstans^e te peccatum*⁶, quia, nisi nudus^f fueris, non poteris ad eam ascendere, quae in tanta^g se collegit altitudine^h. Sed, quia *benigna est, facile videtur ab iis*ⁱ qui diligunt eam, et invenitur ab iis qui quaerunt illam⁷. Cogitare de illa, frater, *sensus est consummatus, et*^k qui *vigilaverit propter illam, cito*^l erit securus⁸. Assume inde tecum^m socios fideles, ut in montisⁿ ascensu utaris consilio ipsorum et auxilio fulciar, quia *vae soli*^o! *si ceciderit, non habet sublevantem*^p; *si unus ceciderit, ab altero*^q fulcietur⁹ ».

Beatus Franciscus hortatur fratres.

12. Tantorum^r habito consilio, venit beatus Franciscus et elegit quosdam socios sibi fideles, cum quibus properans^s devenit ad montem^t. Et dixit fratribus

^a P add. *et*, T add. *mg. nam. et*; C *absconditum* pro *abscondita*, ^b NST colloquium. ^c CNST add. *o*. ^d Ita P, N om., alii *exuere* pro *e. t.* ^e P *circumdans*; B om.; NST om. *quia*. ^f PB *mundus*. ^g CNST *tantam*; M *quia* pro *quae*. ^h BCNST *altitudinem*; M *colligit* pro *collegit*. ⁱ B *eis*. ^k NS om. ^l CNST *satis*; M *ad* pro *propter*. ^m Ita M, alii om. *i. t.* ⁿ B *montium*. ^o M add. *nam.*; T add. *mg. quia*. ^p B add. *se*; M *inveniet*, CNST *habebit* pro *habet*. ^q B *alio*. ^r BCNST add. *igitur*. ^s N *pro panes*; PNST *venit* pro *devenit*. ^t B add. *Domini*; S *dicit* pro *dixit*.

¹ Psalm. 86, 1. ² Esther 13, 13. ³ Iob 28, 13. ⁴ Iob 28, 21.
⁵ Iob 28, 23. ⁶ Hebr. 12, 1. ⁷ Sap. 6, 13. ⁸ Sap. 6, 16. ⁹ Eccle. 4, 10.

suis¹: « *Venite^a, ascendamus ad montem Domini et ad domum dominae Paupertatis, ut doceat nos vias suas et ambulemus in semitis eius^{b 2}* ».

Cumque^c omni parte considerarent montis ascensum propter nimiam altitudinem et asperitatem^d eius, quidam eorum mutuo loquebantur dicentes³: « *Quis ascendet in^e montem istum et ad summitatem eius quis perveniet?* ».

13. Quod intelligens beatus Franciscus dixit eis⁴: « *Arcta est via, fratres, et angusta porta quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt^f eam. Confortamini in Domino et in potentia virtutis eius⁵, quoniam facile erit nobis^g omne difficile. Deponite sarcinas propriae voluntatis et onera peccatorum abicite^h et accingimini tamquam viri potentes⁶. Posteriora obliti ad anterioraⁱ vos pro posse extendite⁷. Dico vobis quod^k quemcumque locum calcaverit pes vester⁸, vester erit. Etenim^l est spiritus ante faciem vestram^m Christus Dominus⁹, qui trahet vosⁿ ad montis cacumina^o in vinculis caritatis¹⁰. Mirabilis est, fratres, desponsatio^p Paupertatis, sed facile poterimus ipsius frui^q amplexibus, quia facta est quasi vidua domina gentium¹¹, vilis et contemptibilis omnibus^r regina virtutum. Nullus est qui e regione clamare audeat, nullus^s qui se nobis^t opponat, nullus^u qui iure hoc^v salutare commercium prohibere valeat. Omnes amici eius spreverunt illam*

^a M add. *et*; P *Dei* pro *Domini*. ^b N *suis*. ^c BCNST add. *ex*; B *consideraret* pro *considerarent*. ^d P *summitatem*. ^e ST *ad*. ^f MBCST *inveniant*. ^g B *est vobis* pro *e. n.* ^h B *abluite*; NS *abluite sive abicite*; NST om. *tamquam*. ⁱ NS *interiora*, quod T corr. ^k N om., PBC *quia*; BST om. *locum*. ^l B *et*; P om. *est*. ^m CNST *nostram*. ⁿ PC *nos*, NST om. ^o M *cacumen*. ^p BCNS *dispensatio*, quod PT corr. ^q N *frui*; M om., *est*. ^r CNST *omnium*. ^s PB add. *est*. ^t BN *vobis*; P *apponat* pro *opponat*. ^u PB add. *est*; B om. *qui*; C om. *iure*. ^v B om., N *hec*; P *vivere* pro *iure*; M *salubre* pro *salutare*.

¹ Isai. 2, 3. ² Psalm. 23, 3. ³ Psalm. 23, 3. ⁴ Matth. 7, 13 sq.
⁵ Ephes. 6, 10. ⁶ I Mach. 3, 58. ⁷ Cf. Philipp. 3, 13. ⁸ Ios. 1, 3.
⁹ Cf. Thren. 4, 20. ¹⁰ Osee 11, 4. ¹¹ Thren. 1, 1.

et facti sunt ei^a inimici¹ ». Et iis^b dictis coeperunt omnes simul^c post sanctum Franciscum ambulare.

Paupertas miratur de facilitate ascendentium².

14. Cumque facillimo gressu properarent ad summa^d, ecce domina Paupertas, in ipsius montis vertice stans, respexit per montis devexa. Et videns^e hos viros tam potenter ascendentes, immo volantes, mirata est vehementer et dixit³: « *Qui sunt isti qui ut nubes volant et quasi columbae ad fenestras suas?* Diu enim est quod tales non vidi, nec sic expeditos omnibus abiectis^f oneribus intuita sum. Loquar ergo ad eos quae in corde meo versantur, ne sicut ceteri tantae^g ascensionis poeniteant, circumadiacentem non^h intuentes abyssum. Scioⁱ illos apprehendere me non posse absque^k meo consensu, sed erit mihi merces coram Patre meo^l caelesti, si salutis consilium dederō eis ». *Et ecce vox facta est⁴ ad eam desuper^m dicens⁵: « Noli timere, filia Sion, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus⁶ et in caritate non ficta⁷ elegitⁿ ».*

15. Sicque in solio nuditatis^o suae domina Paupertas se reclinans, *praevenit eos in benedictionibus dulcedinis⁸ et dixit eis^p: « Quae est causa adventus vestri, dicite^q mihi,*

^a PB om.; BT *eam* pro *illam*, quod S corr. ^b Ita PM, alii add. *omnibus*.

^c B om; M om. *omnes*; B *beatum* pro *sanctum*. ^d PM add. *et*. ^e N *et respiciens per monti tota defexa vidit* pro *respexit . . . videns*. ^f B *relictis*; P om. *oneribus*. ^g N *talīs*. ^h BCNST *circumadiacentes nunc* pro *c. n.*; CNST *abyssos* pro *abyssum*. ⁱ M add. *enim*; B *comprehendere* pro *apprehendere*. ^k CNST *sine*; T *consilio* pro *consensu*. ^l N om.

^m Ita M, alii om. ⁿ B *relegit*; NS *et elegit*; T (corr.) *elegi eos*; BST om. *et*. ^o BNCST *paupertatis*; B om. *suae*. ^p B *dixit* pro *e. d. e*; CNST *sit* pro *est*. ^q PM *dicito*.

¹ Thren. 1, 2.

² Cf. Barthol. Pisan., loc. cit., 117.

³ Isai. 60, 8.

⁴ Matth. 3, 17 et Marc. 1, 11.

⁵ Ioan. 12, 15.

⁶ Isai. 61, 9.

⁷ II Cor. 6, 6.

⁸ Psalm. 20, 3.

fratres, et quare tam festinanter^a venitis de valle miserorum ad montem claritatis? An forte me quaeritis, quae, ut videtis^b, sum *paupercula, tempestate convulsa, absque ulla^c consolatione*¹? »

Beatus Franciscus laudat Paupertatem.

16. At ipsi^d responderunt dicentes: « Ad te venimus, domina nostra; obsecramus, suscipe^e nos in pace. Servi^f effici cupimus Domini^g virtutum, quia *ipse est Rex gloriae*². Audivimus^h te reginam fore virtutum et utcumqueⁱ experimento didicimus. Propterea tuis pedibus provoluti supplicamus humiliter ut digneris esse nobiscum et sis nobis^k via perveniendi^l ad Regem gloriae, sicut fuisti via sibi, cum^m dignatus est visitare *sedentes in tenebris et umbra mortis, oriens ex alto*³. Scimus enim quiaⁿ *tua est potentia, tuum^o regnum, tu es super omnes virtutes*⁴ a Rege regum regina^p et domina constituta. Tantum fac nobiscum pacem et salvi erimus, ut per te nos recipiat qui per te nos redemit⁵. Si decreveris nos salvare^q, continuo liberabimur⁶. Nam ipse *Rex regum et Dominus dominantium*⁷, Creator caeli et terrae, *concupivit speciem* et^r decorem *tuum*⁸. *Cum esset rex in accubitu suo*⁹, dives et gloriosus in regno suo, reliquit *domum suam*, dimisit *hereditatem suam*¹⁰: nam *gloria^s et divitiae in domo eius*¹¹.

^a PB *festinantes*; M *venistis pro venitis*.

^b M *cernitis*.

^c P om.

^d B *Et illi* pro *a. i.*; M *respondentes dixerunt* pro *r. d.*

^e B *sustinete*.

^f B add. *tui*.

^g P *Dei*; B *domina*.

^h S *audimus*.

ⁱ NS *utrumque*,

quod T corr.; B om. *quia . . . virtutum*.

^k B om.

^l M *veniendi*.

^m BCNST *quando*; M *sedes pro sedentes*.

ⁿ B *quoniam*.

^o N *et tuum*

est; M om. *super*; P om. *tu es*.

^p M *regula* pro *r. r.*

^q P *salvari*.

^r P om.

^s PN *glorie*, quod T corr.

¹ Isai. 54, 11.

² Psalm. 23, 10.

³ Luc. 1, 79-78.

⁴ I Paral. 29, 11.

⁵ Offic. S. Andreae

Apostoli, antiph. 5

ad Matut.

⁶ Cf. Esther 13, 9.

⁷ Apoc. 19, 16.

⁸ Psalm. 44, 2.

⁹ Cant. 1, 11.

¹⁰ Cf. Ierem. 12, 7.

¹¹ Psalm. 111, 3.

Sicque *a regalibus sedibus veniens*¹ dignantissime^a te quaesivit.

17. « Magna ergo est^b dignitas tua et altitudo^c incomparabilis, cum, relictis omnibus angelorum Ordinibus^d et immensis Virtutibus, de quibus magna erat copia in excelsis, venit te quaerere in inferioribus partibus terrae, iacentem in *luto faecis*², in *tenebrosis et umbra mortis*³. Cunctis viventibus odiosa non modicum existebas et omnes te fugiebant et, prout poterant, effugabant. Et, licet aliqui te fugere omnino non possent^e, non ideo minus eras eis odibilis et exosa.

18. « At^f postquam dominator venit Dominus⁴, te suscipiens in se ipso^g, exaltavit caput tuum in tribubus populorum et *quasi sponsam*^h *decoravit te corona*⁵, *super*ⁱ *altitudinem nubium*⁶ te sustollens. Quamvis certe innumeri^k adhuc te detestentur, nescientes *virtutem tuam et gloriam tuam*^{l7}, tibi tamen nihil deperit, quia libere habitas in *montibus sanctis*^{m8}, in *firmissimo habitaculo*⁹ gloriae Christi.

Dignitates Paupertatis¹⁰.

19. « Ita *amator factus formae*¹¹ tuae Filius summi Patris, tibi soliⁿ in mundo adhaerens, in omnibus^o fidelissimam te probavit. Prius enim quam de luminosa patria veniret ad terras^p, praeparasti locum sibi congruentem, thronum in quo sederet et thalamum in quo

^a P *dignissime*; BNS *dignatissime*.

^b PB om.

^c CNST add. *tua*.

^d BCNST *delictis*.

^e N *possunt*; M om. *fugere*.

^f B *et*.

^g B *veniens*

recipit te in se ipse pro te ... ipso.

^h PN *sponsa*; BS om. *te*, in T est

add. *mg*.

ⁱ CNST *supra*; NST *extollens pro sustollens*.

^k B *inimici*.

^l S om.

^m CNST add. *tuis*.

ⁿ N om.

^o M add. *fidelibus*; CNST

felicissimam pro fidelissimam.

^p B *terram*.

¹ Sap. 18, 15.

² Psalm. 39, 2.

³ Psalm. 87, 6.

⁴ Cf. Mal. 3, 1.

⁵ Cf. Isai. 61, 10.

⁶ Isai 14, 14.

⁷ Psalm. 62, 3.

⁸ Psalm. 86, 1.

⁹ II Paral. 6, 33.

¹⁰ Cf. Ubertin. de Casali, loc. cit.

¹¹ Sap. 8, 2.

quiesceret, pauperrimam scilicet Virginem, de qua ortus^a huic mundo effulsit. Nato certe fideliter occurristi^b, ut in te, non in deliciis, locum sibi placitum inveniret. Positus est^c, inquit Evangelista¹, *in praeseptio, quia non erat ei^d locus in diversorio*. Et sic semper inseparabiliter^e comitata es ipsum, ut in omni vita sua, quando *in terris visus est et cum hominibus conversatus est*², cum *vulpes foveas haberent et volucres caeli nidos*, ipse nihilominus^f *non habuit ubi caput suum reclinaret*³. Deinde, cum aperuit os proprium^g ad docendum, qui ora olim aperuerat Prophetarum⁴, inter multa quae locutus est, te primo laudavit, te primo extulit dicens⁵: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum*.

20. « Iam vero cum sanctae praedicationis suae gloriosaeque conversationis in salutem humani generis testes quosdam eligeret necessarios^h, elegit certe non divites mercatores, sed pauperes piscatoresⁱ, ut tanta aestimatione ostenderet te fore ab omnibus diligendam. Tandem^k, ut omnibus manifesta sit bonitas tua, magnificentia tua, fortitudo et dignitas^l tua, quomodo omnibus virtutibus antecellis, quomodo sine te nulla potest esse virtus, quomodo *regnum tuum non est de^m hoc mundo*⁶, sed de caelo, sola tunc Regi gloriae adhaesisti, cum omnes electi et dilecti eius ipsum timide reliquerunt. Tu autemⁿ, fidelissima sponsa, amatrix dulcissima, nec ad momentum discessisti^o ab eo, immo tunc sibi magis adhaerebas, cum magis

^a NS add. *sol.*   ^b B *cucurristi*.   ^c B *positum*, CNST *posuit cum pro p. e.*
^d B om.   ^e BCNST *incomparabiliter*; B *est*; M *se pro es.*
^f CNST om.; CNS *habuerit* pro *habuit*.   ^g BNST *suum*; CNST *aperuerit* pro *aperuit*; N *quia* pro *qui*.   ^h B *nuncios*.   ⁱ P *mercatores*.
^k BCNST add. *vero*; B om. *omnibus*.   ^l Ita M, C om. *f. e. a. t.*, alii om. *e. d.*;
B *quando* pro *quomodo*, item *infra*.   ^m T *ec.*   ⁿ T (corr.) *enim*.
^o M *discedisti*.

¹ Luc. 2, 7.   ² Baruch 3, 38.   ³ Matth. 8, 20.   ⁴ Cf. Gregor. M., *Moral.*, IV, c. 1 (PL 75, 638).   ⁵ Matth. 5, 3.   ⁶ Ioan. 18, 36.

eum^a ab omnibus contemni videbas. Nam, si cum eo non fuisses, nunquam sic ab omnibus despici potuisset^b.

21. « Secum eras in conviciis Iudaeorum, in^c insultationibus Phariseorum, in exprobrationibus principum sacerdotum; secum in colaphis, secum in sputis^d, secum in flagellis. Reverendus ab omnibus subsannatus ab omnibus erat^e, et tu sola solatiabaris ei^f. Non reliquisti^g *usque ad mortem, mortem autem crucis*¹. Et in ipsa cruce, denudato iam corpore, extensis brachiis, manibus et pedibus confixis, secum patiebaris, ita ut^h nil in eo te gloriosiusⁱ appareret. Denique signaculum regni caelorum ad signandum electos, quando in caelum abiit, tibi reliquit^k, ut quicumque ad regnum suspirat^l aeternum, ad te veniat, a^m te petat, per te introeat, quia, nisi signatus sitⁿ signaculo tuo, ad regnum quisque intrare non potest^{o 2}.

22. « Ergo, domina, compatere nobis, et signa nos signaculo^p gratiae tuae. Quis enim tam hebes est^q, tam insipiens ut te toto corde non diligat, quae sic ab Altissimo es electa^r et ab aeterno praeparata? Quis te non recreatur et honoret, quando ille, quem adorant universae caelorum Virtutes, tanto honore te decoravit^s? Quis enim *vestigia pedum tuorum*³ non libenter adoret, cui se Dominus maiestatis tam humiliter inclinavit, tam sociabiliter^t iunxit, tanta caritate adhaesit? Obsecramus ergo te^u per ipsum et propter ipsum, domina, nostras deprecationes^v

^a N om.   ^b N *potuisses*.   ^c T om.   ^d M *spinis*.   ^e B om.; N om. a. o.   ^f M om. e. t. s. s. e.; B *eum*; CNST om. *sola*.   ^g B *reliquit*; T add. *eum*.   ^h B *quod*; BCNST *nihil pro nil*.   ⁱ P *gloriosus*; M *religiosus pro t. g.*   ^k NS *dereliquit*, quod T corr.   ^l S *suspiret*.   ^m T exp.   ⁿ PB om.; M *fuerit*.   ^o M *quisquam introire non poterit pro q. i. n. p.*   ^p M add. *tuo*; PCNST om. *et*.   ^q B *es*, N add. *et*; T *est pro h. e. t.*; NS om. *tam*.   ^r T (corr.) *dilecta*.   ^s NST om. *Quis . . . decoravit*.   ^t S *socialiter*; N *tam pro tanta*.   ^u PB om. e. t.; CNST om. *et*; M om. *ergo*.   ^v M *preces*.

¹ Philip. 2, 8.   ² Cf. Apoc. 7, 3sqq.   ³ Isai. 60, 14.

ne despicias in necessitatibus, sed a periculis libera nos semper^a, gloriosa et in aeternum benedicta¹ ».

Responsio dominae Paupertatis.

23. Ad haec domina Paupertas corde^b laetabundo, exhilarata^c facie, voce dulci respondit, dicens: « Fateor vobis, fratres et amici carissimi, quia ex quo loqui coepistis, repleta^d sum laetitia, *superabundo gaudio*², attendens fervorem^e vestrum, sciens iam sanctum propositum vestrum^f. Facta sunt mihi verba vestra *desiderabilia*^g *super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum*^{h3}. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Sanctus quiⁱ loquitur in vobis⁴, et ipsa unctio docet vos de omnibus⁵ quae locuti estis de Rege altissimo^k, qui sola sua gratia assumpsit me in dilectam, sic^l auferens opprobrium⁶ meum de terra, et inter caelorum proceres glorificavit me.

24. « Cupio propterea, si vos audire non gravat, longam^m, sed non minus utilem mei status retexereⁿ vobis historiam, ut discatis *quemadmodum*^o *vos oporteat ambulare et placere Deo*⁷, caventes retro aspiciendi notam^p, qui *manum ad aratrum*⁸ mittere vultis.

« Non^q sum rudis, sicut multi putant, sed antiqua satis et dierum numero plena, sciens rerum dispositiones^r, creaturarum varietates, temporum mutabilitates.

^a P om.   ^b M *animo*.   ^c B *exilaritate*, T et *exhilarata*.   ^d B *impleta*.
^e S *favorem*.   ^f NST om. *sciens . . . vestrum*.   ^g CNS om., in T est add. mg.
^h M om. et . . . *favum*.   ⁱ T *Patris vestri* pro *S. q.*; B *docebit pro docet*.
^k M *regno altissimi* pro *r. a.*   ^l Ita M, alii *sibi*.   ^m M *longa*, B *longum*.
ⁿ CNST *recensere*; B om. *vobis*.   ^o T *quomodo*.   ^p N om. *c. r. a. n.*; B om. *qui*.
^q M add. *enim*.   ^r B *dispositionem*; NST *variationes* pro *varietates*.

¹ Cf. Antiphona *Sub tuum praesidium*.   ² II Cor. 7, 4.   ³ Psalm. 18, 11.
⁴ Matth. 10, 20.   ⁵ I Ioan. 2, 27.   ⁶ Cf. Isai. 4, 1.   ⁷ I Thess. 4, 1.
⁸ Luc. 9, 62.

Novi^a fluctuationes cordis humani partim experientia temporum^b, partim subtilitate naturae, partim gratiae dignitate^c.

Recordatio Paupertatis in paradiso¹.

25. « Fui quandoque^d *in paradiso Dei mei*^{e 2}, ubi erat homo nudus, immo^f in homine et cum homine nudo deambulans^g totam illam speciosissimam paradisum, nihil timens^h, nihil dubitans et nihil adversi suspicans. Putabam cum eo esse in sempiternumⁱ, quoniam iustus, bonus, sapiens ab Altissimo est creatus et positus in^k amoenissimo et pulcherrimo loco^l. Eram gaudens nimis et^m *ludens coram eo omni tempore*³, quia, nihil proprietatis habens, totus de Deo eratⁿ.

26. « Sed heu! subiit^o inopinatum malum, ab initio creaturae penitus inauditum, cum infelix ille^p, qui in decore suo olim perdidit sapientiam, serpentem ingressus qui^q in caelo stare non potuit, fraude^r aggressus est eum, ut, sicut ipse, praevaricator efficeretur divini mandati. Credidit miser male suadenti, atque ei^s consensit, et *oblitus*^t Dei creatoris sui⁴, primum imitatus est praevaricatorem, immo transgressorem^u. *Erat primo nudus*, dicente Scriptura⁵ de ipso, sed *non erubescibat*, quia innocentia erat plena in^v eo. Peccante vero^x cognovit

^a B add. *etiam*. ^b PM *temperata*. ^c B om. *n. p. g. d.* ^d M *aliquando*; CNST add. *ipsa*. ^e Ita M, alii om.; B *fuit* pro *erat*. ^f M add. *et*. ^g B *ambulans*; BCNST *spatiosam* pro *speciosissimam*. ^h NST om. *n. l.* ⁱ M add. *semper*. ^j T add. *mg. illo*. ^k N *loco pulcherrimoque decore* pro *e. p. l.* ^l ST om. ^m T (corr.) *pendebat*. ⁿ M *sub.* ^o M add. *cecus*; T *felix* pro *infelix*; PNST *corde* pro *decore*. ^p M om.; P *quem*; N *serpens* pro *serpentem*; T om. *s. i.* ^q B *callide*. ^r Ita M, alii *acquievit* pro *a. e.*; P *credit* pro *credidit*. ^s MNS add. *est*; N *Domini* pro *Dei*. ^t B *transgressus est*. ^u M om. *e. p. i.*; P om. *p. i.*; CNST *ipso* pro *eo*. ^v CST add. *ipso*, N add. *ipse*.

¹ Cf. Barth. Pisan., loc. cit.

² Apoc. 2, 7.

³ Prov. 8, 30.

⁴ Deuter. 32, 18.

⁵ Gen. 2, 25.

se nudum esse et, prae erubescencia currens ad *folia ficuum*^a, *sibi perizomata* fecit¹.

27. « Videns^b ergo socium meum transgressorem effectum et opertum foliis, quoniam aliud non habebat, elongata sum ab eo, et stans a longe lacrimabili vultu ipsum coepi respicere. *Exspectabam eum*^c *qui salvam me faceret a pusillanimitate spiritus et tempestate tanta*^{d 2}.

« *El factus est*^e *repente de caelo sonus*³ *totam*^f *concutiens paradisum, et cum eo lux splendidissima de caelo emissa*^g *est. Et respiciens vidi Dominum maiestatis deambulantem in paradiso ad auram post meridiem*⁴, *gloria inenarrabili et indicibili fulgentem. Comitabantur*^h *cum multitudines angelorum voce magna clamantium ac*ⁱ *dicentium: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria tua*⁵. *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia*^k *assisteabant ei*⁶.

28. « Coepi ergo, fateor, pavens et^l tremens nimis tota stupore et horrore deficere, ac corpore repens^m, corde vero palpitans, *de profundis clamavi*⁷, dicens: « Domine miserere, Domine miserere. *Non intres in iudicium cum servo tuo*ⁿ, *quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens*⁸ ». Et dixit mihi⁹: « *Vade, abscondere*^o *modicum ad momentum, donec pertranseat*^p *indignatio mea.*

« Statimque^q vocavit socium meum, dicens¹⁰: *Adam, ubi es?* At ipse¹¹: *Vocem tuam*^r, *Domine, audivi et timui, eo*

^a M *ficus*.   ^b B *vides*.   ^c T *exp.*   ^d N *om.*   ^e B *om.*
^f B *tamquam*.   ^g P *emissus*; N *e pro de*.   ^h CNST *add. autem*; PB *refulgentem pro fulgentem*.   ⁱ N *et*.   ^k N *millium*.   ^l Ita M, alii *et*.
^m M *tepens*; N *correpens pro c. r.*   ⁿ N *add. Domine*.   ^o M *add. te*;
T *exp: modicum*.   ^p MN *transeat*.   ^q M *statim*; N *om. meum*.
^r PBCS *om., in T est add. mg.*

¹ Gen. 3, 7.   ² Psalm. 54, 9.   ³ Act. 2, 2.   ⁴ Gen. 3, 8.   ⁵ Isai. 6, 3.
⁶ Dan. 7, 10.   ⁷ Psalm. 129, 1.   Psalm. 42, 2.   ⁸ Isai. 26, 20.
¹⁰ Gen. 3, 9.   ¹¹ Gen. 3, 10.

quod nudus essem et^a abscondi me. Vere nudus, quia^b de *Ierusalem in Iericho* descendens incidit in latrones, qui etiam^c exspoliaverunt eum¹ naturae bono, amissa similitudine Creatoris^d. Ipse autem Rex^e altissimus, eius, data sed non minus^f benignissimus, expectavit poenitentiam sibi occasione revertendi ad eum.

29. « Verum miser *declinavit cor suum, in verba* prorumpens *malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis*². Sic et culpam auxit et accumulavit poenam, *thesaurizans sibi iram*^g *in die irae*³ et indignationis *iusti iudicii Dei*. Non pepercit^h sibi nec semini suo post se, terribili maledictoⁱ mortis omnes adiciens. Iudicantibus vero omnibus qui^k assistebant, *eiecit eum Dominus de paradiso voluptatis*⁴, iusto^l, sed non minus misericordie^m iudicio. Et ut reverteretur in terram, de qua sumptus eratⁿ⁵, dixit ei, temperans multum, maledictionis sententiam^o; *fecit eis tunicas pelliceas*⁶, mortalitatem eius^p in eis designans, vestibis innocentiae^q exspoliatis.

30. « Videns ego^r socium meum indutum pellibus mortuorum, ex toto recessi ab eo, quia ad multiplicandos labores, ut dives fieret^s, proiectus erat. Ivi^t proinde vaga et profuga super terram⁷, plorans et eiulans nimis^u. Ab eo tempore non inveni^v ubi requiesceret pes meus⁸, Abraham, Isaac et Iacob et ceteris^x accipientibus in promissione divitias et *terram fluentem lac et mel*⁹. In omnibus

^a PM om.   ^b CNS add. *nudus*, quod T exp.   ^c Ita M, alii *ante omnia*.
^d B *sublimitate creature* pro s. C.; BCNST *bona* pro *bono*.   ^e B om.
^f B et pro n. m.   ^g B om.   ^h C add. *enim*.   ⁱ C *maledictioni*, N *maledictio*, quod T corr.; M om. *omnes*.   ^k M om.   ^l B *iuste*.   ^m C *miserendi*.
ⁿ CNST om. *in . . . erat*.   ^o B *sempiternam*; CNS ei, T *enim* pro *eis*; B *mulierem* pro *multum*.   ^p B om.   ^q CNS *ignorantie*, quod T corr.; T (corr.) *spoliatis* pro *exspoliatis*.   ^r Ita M, alii *ergo*.   ^s S *fieret*.
^t BCNST *ibam*.   ^u CNST add. *et*.   ^v NS *invenit*.   ^x B *ceteri iusti*.

¹ Luc. 10, 30.   ² Psalm. 140, 4.   ³ Rom. 2, 5.   ⁴ Gen. 3, 23, 19.
⁵ Cf. Gen. 3, 19.   ⁶ Gen. 3, 21.   ⁷ Cf. Gen. 4, 12.   ⁸ Cf. Gen. 8, 9.
⁹ Exod. 3, 17.

istis *requiem quaesivi*¹ et non inveni, Cherubim^a cum flammeo gladio atque versatili stante ante ianuam paradisi², quousque^b veniret Altissimus de *sinu Patris*³ in mundum^c, qui me dignantissime requisivit.

Testimonium Christi.

31. « Qui cum, adimpletis omnibus quae dixistis, redire^d vellet ad Patrem suum qui miserat^e eum, fecit de me testamentum fidelibus^f electis suis et irrefragabili iudicio confirmavit^g, dicens eis⁴: *Nolite possidere aurum^h neque argentum neque pecuniam. Nolite portare sacculum neque peram neque panemⁱ neque virgam neque calceamenta neque duas tunicas habere. Qui vult tecum in iudicio^k contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Et qui te^l angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo^m⁵. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur et ubi fures effodiunt et furanturⁿ⁶. Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus aut quid^o bibemus aut quo operiemur⁷? Nolite solliciti esse in crastinum^p: crastinus enim dies sollicitus est sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua⁸. Nisi quis renuntiaverit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus⁹, et cetera quae in eodem libro^q scripta sunt.*

^a CNST cherub. ^b C quoadusque. ^c C om. *i. m.*; PN dignatissime pro dignantissime. ^d B redireque. ^e P misit. ^f Ita M, alii om.; NS infragabili pro irrefragabili, quod T corr. ^g B om.; CNST om. *eis*. ^h B om. ⁱ B om. *n. p.* ^k S iudicium. ^l S om. ^m M eo alia duo milia pro *i. e. a. d.*; PB om. *et*. ⁿ M om. *et ubi... furantur*. ^o M om. ^p PM crastino. ^q T loco; P eo pro *e. l.*

¹ Eccli. 24, 11. ² Cf. Gen. 3, 24. ³ Ioan. 1, 14. ⁴ Matth. 10, 9 sq.; Marc. 6, 8 sq.; Luc. 9, 3. ⁵ Matth. 5, 40 sq. ⁶ Matth. 6, 19 sq. ⁷ Matth. 6, 31. ⁸ Matth. 6, 34. ⁹ Luc. 14, 33.

De Apostolis.

32. « Haec omnia Apostoli et omnes condiscipuli^a eius cum summa diligentia observaverunt^b, nec ad horam praetermiserunt aliquid de omnibus quae a Domino et^c Magistro suo audierunt. Impleverunt ipsi, fortissimi milites^d, indices orbis terrae, salutare mandatum, illud idem praedicantes ubique, *Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis*¹. Ardebant in caritate, affluentes ubique pietatis affectu^e et omnium necessitatibus se impendebant^f, omni vigilantia curantes ne diceretur de ipsis^g²: *Dicunt et non faciunt*. Unde unus eorum^h fidentissime loquebatur, sic dicens³: *Non enim*ⁱ *audeo loqui aliquid eorum*^k *quae per me non efficit Christus in factis et verbis in*^l *virtute Spiritus Sancti*. Et alius quidem sic⁴: *Argentum et aurum non est*^m *mihi*. Et sic omnes in vita et in morte me summis praeconiis extulerunt.

« Auditores eorum omnia implereⁿ curabant quae a magistris suis annuntiabantur eis, et vendentes possessiones et substantias suas, dividebant omnibus prout unicuique opus erat⁵. Erant omnes pariter et habebant omnia communia⁶, collaudantes^o Deum et habentes gratiam ad omnem plebem. Ideo Dominus augebat quotidie qui salvi fierent in idipsum⁷.

^a C discipuli; BNST cuncti discipuli pro o. c.; CNST om. eius. ^b B observabant. ^c CNST om. D. e.; B de pro a. ^d M add. Christi; NST add. et.

^e MN affectum; M omnibus pro omnium. ^f M add. cum. ^g P illis, B eis.

^h B illorum. ⁱ B om.; CNST nihil pro n. e.; P sibi pro sic. ^k M om.; P qui pro quae; T exp. aliquid. ^l CNST et; B efficit pro efficit. ^m S om.

ⁿ CNST adimplere. ^o B laudantes.

¹ Marc. 16, 20.

² Matth. 23, 3.

³ Rom. 15, 18 sq.

⁴ Act. 3, 6.

⁵ Act. 2, 45.

⁶ Act. 2, 44.

⁷ Act. 2, 47.

De Apostolorum sequacibus.

33. ^v Tempore quidem longo horum dictorum veritas apud multos permansit, praecipue cum adhuc sanguis^a pauperis Crucifixi in eorum memoria calidus esset^b et calix passionis eius praeclarus¹ inebriaret corda eorum. Nam, si qui ad horam me prae^c nimia acerbitate relinquere tentarentur^d, vulnerum Domini recordantes, per quae patebant viscera pietatis, de tentatione se graviter puniebant et mihi adhaerebant fortius et amplexabantur ardentius. Ego cum eis eram^e, eorum memoriae aeterni Regis passionis^f dolores semper inculcans, ita quod^g verbis meis confortati non parum, ferrum lacerans proprium corpus libenter suscipiebant^h et alacriter de carne sua sacrum cernebant manareⁱ cruorem. Durans duravit victoria ista usque ad^k tempora longa, ita ut singulis diebus signaculo summi Regis mille millia signarentur².

De pace contraria Paupertati.

34. « Sed heu¹! post modicum facta est pax, et^m pax illa gravior omni bello, in cuius principio pauci sunt signati, in medio pauciores, in fine paucissimi. Et nunc certe ecce in paceⁿ amaritudo mea^o amarissima³, in qua omnes me fugiunt, omnes me fugant, a nullis^p requiror, ab omnibus^q relinquor. Pax mihi est ab inimicis, sed

^a B om.; T add. mg. Christi; B precise pro praecipue. ^b B erat.
^c CNS pro; PM mei pro nimia. ^d B temptationum. ^e B cunctis eorum cordibus, CNST vero cunctis ineram pro c. e. e. ^f M passiones et; P doloris pro dolores; B om. dolores. ^g BCNST itaque pro i. q. ^h B libentius sustinebant pro l. s. ⁱ B emanare. ^k B per pro u. a. ^l BCNST om.; B et pro sed. ^m T add. mg. heu; M pax, pax pro est... illa. ⁿ PC add. mea, quod T exp. ^o P om., B modo. ^p CNS multis; B multis quandoque. ^q B add. finaliter; T (corr.) derelinquor pro relinquor.

¹ Cf. Psalm. 22, 5.

² Cf. Apoc. 7, 3 sqq.

³ Isai. 38, 17.

non^a a domesticis, pax ab extraneis, sed non a filiis. Et ego quidem^b *filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me*¹.

35. «Erat^c in tempore illo, quando splendebat lucerna Domini *super caput meum et ad lumen eius ambulabam in tenebris*², diabolus in plurimis, qui mecum erant, saeviens, erat mundus alliciens, erat^d caro concupiscens, ita ut multi inciperent diligere^e *mundum et ea quae in mundo sunt*^{f3}.

Persecutio soror Paupertatis⁴.

36. «Sed omnium virtutum consummatio⁵, domina scilicet Persecutio, cui Deus regnum caelorum tradidit⁶ sicut et mihi, erat mecum in omnibus fidelis adiutrix, fortis auxiliatrix^g, consiliatrix^h prudens, quae, si quando videbat aliquosⁱ tepescere caritate, caelestia^k vel ad paululum oblivisci, in terrenis utcumque cor ponere^l, statim intonabat, statim commovebat^m exercitum, statim filiorum meorum faciemⁿ implebat ignominia ut quaererent nomen Domini⁷. Nunc autem *reliquit me soror mea*⁸ *et lumen oculorum meorum*^o *non est mecum*⁹, quia, dum quies a persecutoribus^p facta est filiis, domestico et intestino bello crudelius lacerantur, *invicem invidentes, invicem*^q *provocantes*¹⁰ in acquisitione divitiarum et deliciarum effluxu^r.

^a N om.   ^b M om. *E. e. q.*; PB om. *ego*.   ^c S *erant*, quod T corr.
^d CNST add. *et*; B *abiciens* pro *alliciens*; T exp. *erat*.   ^e B *eorum diligenter*, CNST *ex eis diligenter* pro *i. d.*   ^f N add. *et magis tenebras quam lucem*.
^g B add. *et*.   ^h BCNST *consolatrix*; N add. *et*.   ⁱ B *aliquando vident alios* pro *a. v. a.*; T *aliquando* pro *quando*.   ^k CNST *celesti*; P *celestiali* pro *c. v.*; N om. *ad*.   ^l M *corporee* pro *c. p.*   ^m CNS *admonebat*, T *admovebat*.
ⁿ BCNST *facies*; NS add. *eorum*, quod T exp.; M *ignominiis* pro *ignominia*.
^o B add. *et ipsum*.   ^p CST *persecutionibus*.   ^q P om. *i. i.*   ^r N *affluxu*; M *amplexu* pro *e. d. e.*

¹ Isai. 1, 2.   ² Iob 29, 3.   ³ I Ioan. 2, 15.   ⁴ Cf. Barth. Pisan., loc. cit.
⁵ Cf. Augustin., *De serm. Dom. in monte*, I, c. 3 (PL 34, 1234).   ⁶ Cf. Matth. 5, 10.
⁷ Cf. Psalm. 82, 17.   ⁸ Cf. Luc. 10, 40.   ⁹ Psalm. 37, 10.   ¹⁰ Gal. 5, 26.

Laus bonorum pauperum.

37. « Intervallo^a siquidem temporis coeperunt aliqui^b respirare et voluntate propria^c viam rectam ambulare coeperunt, quam quidam tempore illo^d ambulaverunt^e necessitate compulsi. Venerunt ii omnes ad me multis precibus ac lacrimis assidue rogantes^f ut inirem cum eis foedus perpetuae pacis, essemque^g cum eis sicut olim fui^h in diebus adolescentiae meae, *quando erat Omnipotens mecum et in circuitu meo pueri mei*¹. Fuerunt ii viri virtutum, viri pacifici, *sine querela ante Deum*², persistentes *in amore fraternitatis*³, quousque vixeruntⁱ in carne, *spiritu pauperes*⁴, rebus inopes, sanctitate vitae^k divites, caelestium carismatum^l donis locupletes, *spiritu ferventes*^m, *spe gaudentes, in tribulatione patientes, mites et humiles corde*⁵, servantes spiritus pacem, morum concordiam, cohaerentiam animorum, conversationis unitatem iucundamⁿ. Viri denique devoti Deo^o, angelis grati, amabiles hominibus, sibi rigidi, misericordes aliis, actu religiosi, incessu modesti, vultu hilares, corde graves, humiles in prosperis, magnanimes in adversis, in convivio^p sobrii, in vestitu parcissimi, in somno rarissimi, verecundi et timorati et^q, omnium bonorum claritate^r conspicui. Erat^s

^a M add. *facto*; PMB *temporum* pro *temporis*. ^b N alii, S *aliquando*.
^c Ita M, alii om.; T exp. *voluntate*. ^d T add. mg. *voluntate*; B *qua quidem* pro *quam quidam*. ^e BNST add. *multi*. ^f BCNST *rogitantes*; B et pro *ac*.
^g S *essem*. ^h N om. ⁱ B *perstiterunt*, CNST *steterunt*. ^k PB *vite et sanctitate*, M *vita et sanctitate* pro *s. v.* ^l B *virtutum*. ^m P om. *s. f.*; M om. *caelestium . . . gaudentes*. ⁿ P et *unitatis iucundum*, M et *unitatis iucunditatem*, B *unitatis iucunditatem* pro *u. i.* ^o BCNST add. *et*. ^p T *conviviis*.
^q BCNST add. *et*. ^r CNST *caritate*; T (corr.) *morum* pro *bonorum*. ^s NST *et*.

¹ Iob 29, 5. ² I Thess. 3, 13; pro his et sequentibus, cf. Thom. de Celano, *Vita prima*, n. 102. ³ II Petri 1, 7. ⁴ Matth. 5, 3. ⁵ Rom. 12, 12; Matth. 11, 29.

cum iis conglutinata^a anima mea¹, et^b *unus spiritus et una fides*² erat in nobis^c.

De falsis pauperibus.

38. « Surrexerunt denique in nobis qui *non erant ex nobis*³, quidam *filii Belial*⁴, loquentes vana, operantes iniqua, dicentes se pauperes esse, cum non essent, et me, quam^d dilexerant toto corde gloriosi viri, de^e quibus locuta sum, spreverunt et maculaverunt^f, *sequentes viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit*⁵, homines corrupti mente et a veritate privati, existimantes^g *quaestum esse pietatem*⁶: homines assumentes sanctae religionis habitum^h, novum hominem non induerunt⁷, sed veterem palliaverunt. Detrahebant senioribus suis et eorum, qui sanctae conversationis institutores fueruntⁱ, vitam et mores in occulto mordebant^k, vocantes eos indiscretos, *immisericordes, crudeles*⁸, et me, quam assumpserant, dicebant otiosam, hispidam^l, turpem, incultam, exsanguem et mortuam^{m 9}, aemula mea summo studio id gerenteⁿ, quae, ovis assumens habitum, dolositate vulpis occultabat lupinam rabiem¹⁰.

^a T add. interl. est.   ^b T (corr.) quia.   ^c M om., T omnibus.   ^d M quem.   ^e P videre pro v. d.   ^f CNST add. me; M om. e. m.   ^g MB estimantes; B om. et.   ^h T add. interl. et.   ⁱ B fuerant; NS instituentes pro institutores, quod T corr.; B religionis pro conversationis.   ^k N moderabant.   ^l C inspidam, S inspidam, quod T corr.   ^{m 9} B add. misericordiam, veritatem et caritatem Domini negantes dicendo: Deus non dat nunc tantam gratiam sicut in primitiva ecclesia et quod homines non sunt ita fortes sicut tunc fuerunt. Sed hoc verum est in voluntate et fide.   ⁿ P (corr.) agente.

¹ Cf. I Reg. 18, 1.   ² Ephes. 4, 4 sq.   ³ I Ioan. 2, 19.   ⁴ I Reg. 2, 12.   ⁵ II Petri 2, 15.   ⁶ I Tim. 6, 5.   ⁷ Cf. Ephes. 4, 24.   ⁸ Ierem. 50, 42.   ⁹ Ubertain. de Casali, loc. cit., verbotenus affert verba « Surrexerunt denique... mortuam », et praemittit ista: « Hec sunt verba et significata quae quidam sanctus doctor, huius sancte paupertatis professor et zelator strenuus, in quodam suo tractatu quem de commercio paupertatis fecit, inseruit... Dicit ergo vir ille sanctus introducens dominam paupertatem conqueri de ruina... ». Cf. supra, p. 22.   ¹⁰ Cf. Matth. 7, 15.

Avaritia¹.

39. « Haec est Avaritia, quae dicitur immoderata cupiditas acquirendi vel retinendi divitias. Vocabant^a eam nomine sanctiori, ne omnino viderentur me dereliquisse^b, cuius munere de pulvere surrexerant et de stercore erant^c erecti². *Loquebantur de ea mihi pacifice*³, sed *super iram dolose cogitabant*⁴. Et, licet non possit civitatis^d *supra montem positae*^{e 5} abscondi desolatio, tamen imposuerunt ei nomen, scilicet^f Discretionem vel Providentiam, cum talis discretio potius dicenda esset confusio, et providentia bonorum omnium perniciosa oblivio.

« Et dicebant ad me: *'Tua est potentia, tuum regnum*⁶, ne timeas. Bonum est insistere operibus pietatis et vacare fructibus bonis, egenis tribuere, pauperibus aliquid^g dare⁷.

Monet Paupertas falsos religiosos.

40. « Et dicebam eis: Non contradico, fratres, quod bonum hoc non sit quod dicitis vos, sed *videte*, obsecro, *vocationem vestram*⁷. Nolite aspicere retro. Nolite *de tecto* descendere, *tollere aliquid de domo*⁸. Nolite de agro reverti *retro*, *tollere vestimentum*⁹. Nolite involvi *negotiis saecularibus*¹⁰. Nolite implicari rursus coinquinationibus mundi et corruptionibus^h, quae fugistis per cognitionem Salvatorisⁱ. Necesse est enim ut^k iis rursus implicati

^a M add. *enim*; CNST *et vocabant*; CNS om. *eam*, in T est add. *mg.*
^b Ita M, alii *derelinquere*; B *surrexerunt* pro *surrexerant*. ^c B *fuereunt*.
^d P *civitas*. ^e P *positor*. ^f Ita M, alii om. ^g M om. ^h PCN *corruptoribus*, quod T corr.; B *quas* pro *quae*. ⁱ B *salutarem*. ^k NST add. *in*.

¹ Cf. Barth. Pisan., loc. cit. ² Cf. Psalm. 112, 7. ³ Psalm. 34, 20.
⁴ Psalm. 34, 20. ⁵ Matth. 5, 14. ⁶ I Paral. 29, 11. ⁷ I Cor. 1, 26.
⁸ Matth. 24, 17. ⁹ Matth. 24, 18; Marc. 13, 16. ¹⁰ II Tim. 2, 4.

superentur fiantque *posteriora eorum deteriora*^a *prioribus*¹, specie pietatis² retrorsum eundo ab eo^b quod illis traditum est sancto mandato.

Responsio eorum.

41. « Cumque omnibus ista^c proponerem, *facta est dissensio inter eos*³. Alii dicebant quia bona est et^d bene dicit; alii^e autem: Non, sed seducere⁴ nos vult, ut illam imitemur; misera est et omnes nos secum miseros esse desiderat.

Paupertas loquitur de bonis religiosis.

42. « Non potuit aemula mea expellere me de finibus eorum tempore illo, quia adhuc^f multi inter eos magni fervoris magnaeque^g caritatis viri erant in principio conversionis^h eorum, caelum pulsantes clamoribus et penetrantes orationumⁱ⁵ instantia, se ipsos excedentes^k in contemplatione, contemnentes omnia quae terrena erant. Tunc praecepit mihi^l Creator omnium et qui creavit me, Dominus dixit mihi^m: *In Iacob inhabita et in Israel hereditare et in electis meis mitte radices*⁶. Ego vero haecⁿ omnia diligentissime faciebam. Cumque sic^o essem cum eis et via regia^p incederemus⁷ pariter, habebant *propter me claritatem ad turbas et*^q *in conspectu potentium admirabiles*

^a B peiora.   ^b P om. a. e.   ^c B responsionem istam.   ^d M om.
^e B aliqui.   ^f M om.; B om. multi.   ^g BCNST magne et.   ^h MNST
conversacionis; CNST celos pro caelum.   ⁱ B oratione et.   ^k M extendentes,
N exercentes   ^l N om.   ^m Ita M, alii dicens pro D. d. m.; S om. me.
ⁿ NST om.   ^o P om.   ^p P viam regiam pro v. r.   ^q B om.   ^r M
amabiles.

¹ Matth. 12, 45.   ² Cf. II Tim. 3, 5.   ³ Cf. Ioan. 10, 19.   ⁴ Ioan. 7, 12.
⁵ Cf. Eccli. 35, 21.   ⁶ Eccli. 24, 12 sq.   ⁷ Cf. Num. 21, 22.

*erant*¹; honorabantur ab hominibus et sancti vocabantur^a ab eis. Coeperunt^b ipsi moleste ferre sanctitatis nomen et^c recordantes quod dixit Filius Dei²: *Gloriam ab hominibus non recipio, oblatam*^d gloriam penitus recusabant.

Avaritia nomen Discretionis assumit.

43. « Ambulantibus vero ipsis in tanto fervore^e dilectionis Christi, Avaritia, nomen Discretionis^f assumens, coepit dicere ad illos^g: Nolite sic vos rigidos ostendere^h hominibus nec honorem eorum sic contemnatis, sed ostendite vos affabiles eis et oblatam gloriam nolite exterius respuere, sed interius id summopereⁱ facite. Bonum est habere amicitias regum, notitias principum, familiaritates magnorum^k, quia, dum ipsi sic vos honorant^l et venerantur, dum sic vobis assurgunt et occurrunt^m, multi ad eorumⁿ exemplum, qui hoc viderint^o, ad Deum facilius convertuntur.

44. « Ipsi vero videntes profectum, datum acceptaverunt^p consilium, sed non custodientes se^q a laqueo posito iuxta viam, gloriam et honorem demum^r amplexati sunt toto corde. Tales se fore intus existimabant^s quales praedicabantur foris, ponentes gloriam suam in ore laudantium³, sicut fatuae virgines^t in vendentibus oleum^u⁴, et servus inutilis^v in terra.

^a BCNS *sanctificabantur*, T *sanctificantur* pro *s. v.*; B *om. et.* ^b T *add.* *mg. tamen.* ^c M *add. non.* ^d N *ablatam.* ^e P *tantum fervorem* pro *t. f.* ^f B *dissimulationis.* ^g P *alios.* ^h B *honerare.* ⁱ NST *summo opere.* ^k B *magnatum*, CNST *magnatorum.* ^l N *honorantur*; M *nos pro vos.* ^m B *concurrunt* pro *e. o.*; N *nos pro vobis.* ⁿ PM *multis est ad pro m. a. e.* ^o PM *videntes.* ^p MB *acceperunt.* ^q CS *me*, quod T *corr.*; N *videntes me* pro *c. s.* ^r M *hominum*, B *tandem.* ^s M *forte putabant*, B *forte exhibebant* pro *f. i. e.*; P *om. intus*; N *om. se.* ^t MB *om.* ^u MB *om.*; P *om. i. v. o.* ^v BCNS *servientes*, T (*corr.*) *servientibus* pro *s. i.*

¹ Sap. 8, 10 sq. ² Ioan. 5, 41. ³ Cf. Gregor. M., *In Evang.*, hom. 12, n. 1 (PL 76, 1119). ⁴ Cf. Matth. 25, 8.

« Homines vero, qui tales eos esse putabant interius quales exterius^a videbantur, bona sua libenter offerebant eis in remissionem^b peccatorum suorum. Quae in principio ipsi velut stercora omnia^c reputabant¹, dicentes: Nos pauperes sumus et semper esse desideramus, non vestra desideramus, sed vos². *Habentes^d alimenta et quibus tegamur, iis contenti sumus³*, quia *vanitas vanitatum et omnia vanitas⁴*. Propterea devotio hominum in eis quotidie^e crescebat magis, ita ut multi eorum sua^f minus diligenter, quae a sanctis sic videbant^g contemni.

Providentia humana.

45. « Interea illa barbara inimica mea hoc videns coepit vehementer irasci et frendere dentibus suis, et, *tacta dolore cordis intrinsecus⁵*, dixit: Quid faciam? *Ecce totus mundus post eam^h abiit⁶*. Assumam, inquit, mihi nomen Providentiae, *et loquar ad cor⁷ eorum, si forte audiant et quiescant⁸*.

« Et fecit sicⁱ, verbis humilibus dicens ad eos⁹: *Quid hic statis tota die otiosi*, nihil in posterum providentes? Quid obsesset^k vobis habere necessaria vitae, dum a superfluis parceretis? Cum maiori^l enim pace et quiete possetis vestram et aliorum^m operari salutem, si ad votum cunctaⁿ suppetere, quae vobis omnino expediunt^o. *Dum*

^a B *foris*. ^b PMC *remissione*; MC *om. eis*; PMB *eorum pro suorum*.
^c T *om.* ^d CNST *add. autem*; B *om. vos*. ^e B *semper*. ^f Ita M, alii *munera sua omnia*; P *om. minus*; T (corr.) *qui pro quae*. ^g N *videbatur ea*; CST *add. ea*. ^h T *ipsam*. ⁱ B *add. in*; N *vobis pro verbis*; B *loquens pro dicens*. ^k B *obest*; T *dummodo pro dum*. ^l BCNST *omni*. ^m Ita M, alii *ipsorum*; P *om. et*; M *om. operari*. ⁿ M *communia*. ^o M *expedirent*.

¹ Cf. Philipp. 3, 8. ² Cf. II Cor. 12, 14. ³ I Tim. 6, 8. ⁴ Eccle. 12, 8. ⁵ Gen. 6, 6. ⁶ Ioan. 12, 19. ⁷ Osee 2, 14. ⁸ Ezech. 2, 5. ⁹ Matth. 20, 6.

*tempus habetis*¹, vobis et posteris^a providete, quia homines retrahent manus^b a primis datis et^c solitis donis. Bonum esset^d semper sic esse, sed id penitus non valetis, cum *quotidie* augeat^e vos *Dominus in idipsum*². Numquid non acceptaret Deus^f, si haberetis quid conferre possetis egenis et essetis *memores pauperum*³, cum ipse dicat⁴: *Beatius est magis*^g *dare quam accipere*[?] Cur non recipitis bona quae offeruntur vobis, ut non fraudetis dantes aeterna^h mercede? Non est iam quod vos timere oporteat a contubernio divitiarum, cum iamⁱ eas pro nihilo reputetis. Non est in rebus vitium, sed in animo, quia *vidit Deus cuncta quae fecerat et erant valde bona*⁵. Bonis ergo omnia bona sunt^{k 6}, omnia serviunt eis, et^l pro ipsis omnia facta sunt^m. O quanti bona habentes male ipsa expendunt, quae, si vos haberetis, converteretis in bonum usum, quia sanctum estⁿ propositum vestrum, sanctum^o desiderium vestrum! Non est^p vestra voluntas proprios ditare parentes, quia ipsi satis divites sunt, sed^q dum haberetis necessaria, honestius atque ordinabilius^r conversari possetis.

« Haec et iis similia saeva^s illa dicente, aliqui eorum, quorum^t conscientia corrupta erat, statim praebuerunt assensum. Alii vero haec^u surda aure transibant et rationes prolatas in medium acutis responsionibus refellebant^v, non minus isti quam illa^x suffulti testimoniis Scripturarum.

^a M *preteritis*.   ^b NS om.; M add. *suas*.   ^c PBC *a*, NST add. *a*.
^d CNST add. *vobis*.   ^e B *adaugeat*; N *numerus vestrum* pro *vos*; ST om. *vos*; S *ipsum* pro *idipsum*, quod T corr.   ^f CNST *Dominus*.   ^g MB om.
^h S add. *bona*.   ⁱ BCNST om.   ^k N add. *et*.   ^l B om.; P om. *e. e.*
^m M om. *Bonis . . . sunt*.   ⁿ B add. *est*   ^o M om.   ^p S om.   ^q CNST add. *quia*.   ^r BCNST *ordinatus*.   ^s CNST om.; B om. *iis*, in P est add. *mg*.
^t N om.   ^u CNST add. *omnia*.   ^v M *resistebant*.   ^x BCNST *illi*.

¹ Gal. 6, 10.   ² Act. 2, 47.   ³ Gal. 2, 10.   ⁴ Act. 20, 35.   ⁵ Gen. 1, 31.   ⁶ Cf. Eccli. 39, 30.

Avaritia auxilium Acidiae petit.

46. « Sed^a videns Avaritia quod per se non posset suum adimplere desiderium ex ipsis, mutavit^b consilium ut impleret propositum. Vocavitque^c Acidiam, quae bona negligit inchoare et inchoata perficere, et statuit foedus cum ea et pactum pepigit contra istos. Non erat ei^d nimis familiaris nec sorte^e coniuncta, tamen in malum libenter *convenerunt in unum*¹, sicut olim Pilatus et Herodes adversus Salvatorem².

« Inito^f consilio infremuit Acidia, et facto impetu^g cum satellitibus suis^h fines eorum ingressa est, et, totis viribus arma sua deducens, caritatem eorum exstinxit et in teporem et torporem convertitⁱ eos. Sicque parum *a pusillanimitate spiritus*^{k3} absorpti, facti sunt *tamquam mortui a corde*⁴.

De religiosis per Acidiam victis.

47. « Coeperunt deinde ad quaecumque¹ aegyptiaca, quae reliquerant^m, miserime suspirare⁵, et quae corde magifico contempserant, turpiter requirebant. Incedebant tristes in viaⁿ mandatorum⁶ Dei et corde arido ad quaecumque iniuncta^o currebant. Deficiebant sub onere et prae inopia spiritus vix poterant suspirare. Rara compunctio erat^p

^a M [h]ec. ^b M mutuavit; NST de pro ex. ^c B vocavit; T (corr.) adimpleret pro impletet. ^d NS eis, quod T corr. ^e M forte, BCNST stricte. ^f B initoque, CNST Et inito; P infirmavit pro infremuit. ^g M fecit impetum pro f. i. ^h M add. et. ⁱ BCNST vertit. ^k T add. et tempestate. ¹ B denique ad quaecumque pro d. a. q.; S ceperuntque pro coeperunt. ^m M reliquerunt, N derelinquerat, CS dereliquerant. ⁿ P viam; BCNST viam pro i. v. ^o M munera; B quaecumque pro quaecumque. ^p BN add. in; B con-
spirare, CNST respirare pro suspirare.

¹ Psalm. 2, 2. ² Cf. Luc. 23, 18. ³ Psalm. 54, 8. ⁴ Psalm. 30, 12.
⁵ Cf. Exod. 16, 2 sqq. ⁶ Psalm. 118, 32.

eis, contritio nulla, obedientia plena murmure, cogitatio animalis, laetitia dissoluta, pusillanimis tristitia, sermo incautus, risus facilis; in vultu hilaritas, in ^a incessu vanitas, vestis mollis et delicata, studiose incisa ^b, studiosius consuta, somnus multus, cibus superfluous, potus intemperatus. Nugas et trufas et verba ^c proferebant in ventum. Recitabant ^d fabulas, mutabant leges, disponebant provincias et hominum facta diligenter tractabant. De exercitio spirituali nulla cura ^e, nullum studium de salute animae, rara collatio de caelestibus et de ^f aeternis tepens desiderium.

48. « Coeperunt sic obdurati alter alteri invidere ^g, alter alterum provocare et unus ^h alteri dominari gestiens ⁱ, fratrem ^k *crimine pessimo* ^l accusabat. Devitabant tristitia ^l, appetentes in quo vane gauderent, quia vere non poterant. Retenta tamen specie sanctitatis utcumque ^m, ne omnino vilescerent, et loquentes sancta, miseram conversationem suam ⁿ apud simplices occultabant. Sed tanta erat eorum dissolutio interior ^o quod, se cohibere non valentes ^p, apertis indiciis erumpebant ^q foris.

49. « Coeperunt denique viris ^r saecularibus adulari, et ^s cum eis iungere ^t matrimonium ut exhaurirent bur-sas eorum, ut amplificarent ^u aedificia et multiplicarent ea quae penitus recusaverant. Vendebant verba divitibus et matronis salutationes ², et ^v curias regum ac principum

^a N om.   ^b CNST add. *et*.   ^c NS om. *e. v.*   ^d B retinebant.
^e BCNST nullam curam pro *n. c.*   ^f CNST om.   ^g B obdurari alteri iniu-
riare pro *o. a. a. i.*; NS obturati pro obdurati.   ^h B alter.   ⁱ MNCST add.
super, quod P delevit.   ^k BCNST add. *suum*.   ^l PB tristitiam, MNS tri-
stitia, quod T corr.   ^m M om.   ⁿ CNST om.   ^o Ita M, alii interioris ho-
minis dissolutio pro *d. i.*   ^p Ita M, alii valens; T aptis pro apertis.   ^q Ita
M, alii erumpebat.   ^r T exp.; B ceperuntque pro *c. d.*   ^s B ut.   ^t B
coniungere; BCNST excuterent pro exhaurirent.   ^u M edificarent, B am-
pliarerent; BCNST et pro ut.   ^v BCNST om.; B curas pro curias; CNS ma-
tronibus pro matronis, quod T corr.; NT atque pro ac.

¹ Gen. 37, 2.   ² Bernard., *Super Missus est*, hom. 4, n. 10 (PL 183, 85).

omni studio frequentabant¹, ut iungerent domum ad domum et agrum agro copularent². Et nunc magnificati sunt et ditati, confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt et Dominum^a non cognoverunt³. Ceciderunt dum allevarentur⁴, prolapsi sunt in terra^b ante nativitatem, et tamen^c dicunt mihi: sumus amici tui.

Pauperes divites effecti persequuntur Paupertatem.

50. « Dolens dolebam ego de quibusdam magis, qui^d, cum in saeculo satis fuissent miseri et contemptibiles, postquam venerunt ad me, divites facti sunt^{e5}. Impinguati et incrassati⁶ fortius ceteris recalcitrabant^f deridentes me. Ipsi certe vita ipsa putabantur^g indigni, egestate et fame steriles, qui mandebant^h herbas et arborum corticesⁱ, squalentes calamitate et miseria⁷. Nunc^k non sunt contenti communi vita, sed segregant semetipsos^l, sine timore se ipsos pascentes⁸, quorum conversatio, superflua quaeritando, satis ceteris est molesta, affectantes honorem inter Christi^m discipulos, qui in saeculo etiamⁿ inter notos valde contemptibiles erant⁹. Qui, cum^o hordeaceo pane et aqua saepe carerent^p et esse sub sentibus delicias computabant^q, filii stultorum et ignobilium, et in terra^r penitus non parentes, ad meas misérias devoluti sunt^s, abominantur me et fugiunt longe a me,

^a T Deum. ^b B terram. ^c BCNST inde. ^d BCNST quia. ^e B om.; CNST add. et ^f Ita M, alii recalcitrant. ^g B videbantur. ^h M manducabant; N arbores et, S arboris pro arborum. ⁱ N add. non. ^k NS add. vero. ^l B que sanctis nimis videtur luxuriosa sed congregant seipsos pro s. s. s. ^m M Iesu Christi Filii Virginis. ⁿ N et; CNST om. valde. ^o B om. ^p BC carebant; T om. et. ^q BCNST sumptibus delicias reputabant pro s. d. c. ^r C intra pro i. t. ^s T add. mg. nunc; NST om. et.

¹ Cf. Bernard., loc. cit. ² Isai. 5, 8. ³ Ierem. 9, 3. ⁴ Psalm. 72, 18. ⁵ Apoc. 18, 19; cf. Bernard., loc. cit. ⁶ Cf. Denter. 32, 15. ⁷ Iob 30, 2-4. ⁸ Iud. v. 19 et 12. ⁹ Cf. Bernard., loc. cit.; Hugo de S. Vict., De claustru animae, I, c. 9 (PL 176, 1033).

*et faciem meam conspuere non verentur*¹. *Contumelias et terrores* passa sum ab eis^a, *et qui erant pacifici mei et custodientes latus meum*², insultabant^b mihi. Verecundabantur de me, et tanto magis abiciebant me quanto meo beneficio ditatos se fore sciebant, ita ut nomen^c meum dedignarentur audire.

Paupertas monet eos ad se redire.

51. « Dolens dolebam ego et dicebam ad eos: *Revertimini, filii* recedentes^d, *et sanabo aversiones vestras*³. *Cavete ab omni avaritia quae est idolorum servitus*⁴, quoniam avarus non implebitur pecunia⁵. Memoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum⁶. Nolite fieri subtractionis^e filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animae^f⁷. Irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur⁸. Quanto magis putatis deteriora mereri^h supplicia qui Filium Dei conculcaveritⁱ et sanguinem Testamenti pollutum duxerit^k in quo sanctificatus est, et spiritui^l gratiae contumeliam fecerit⁸? Redite ergo, praevaricatores, ad cor⁹, quia non in abundantia cuiusquam^m vita est, ex iis quae possidet¹⁰.

« At ipsi indignantes dicebant: Vade, o misera, recede a nobis; scientiam viarumⁿ tuarum nolumus¹¹.

^a NS add. *qui erant noti mei*; M *passus* pro *passa*. ^b M *insultant*.
^c N *verbum* pro *u. n.* ^d B *revertentes*; M *contritiones* pro *aversiones*.
^e N *subtractionum*, quod B corr. ^f B add. *si*; NS *acquisitione* pro *acquisitionem*. ^g M om. ^h N *meremini*; B *putat* pro *putatis*.
ⁱ B *blasphemaverit*. ^k MC *dixerit*. ^l M add. *sancto*, N *spiritum*.
^m N *cuiusque*. ⁿ B *viam scientiarum* pro *s. v.*; CNST *semitam* pro *scientiam*.

¹ Iob 30, 7-14. ² Ierem. 20, 10. ³ Ierem. 3, 22. ⁴ Ephes. 5, 5.
⁵ Eccle. 5, 9. ⁶ Hebr. 10, 32. ⁷ Hebr. 10, 39. ⁸ Hebr. 10, 28.
⁹ Isai. 46, 8. ¹⁰ Luc. 12, 15. ¹¹ Iob 21, 14.

« Et aio^a ad eos¹: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos, amici mei. Quare persequimini me sine causa?* Numquid non dixi vobis quia mei ac vestri mores non convenirent? En^b poenitet me vidisse vos.

Dominus loquitur ad Paupertatem.

52. « *Et factus est sermo Domini ad me, dicens²: Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere ut intueamur te³. Ipsi filii^c irritatores sunt⁴ et nolunt audire te, quia nolunt^d audire me⁵. Factum est cor eorum^e incredulum et exasperans: recesserunt et abierunt⁶; non enim^f abiecerunt te, sed^g me⁷. Tu enim hos docuisti adversus te et erudisti^h eos in caput tuum, quia nisi assumpsissent te, nunquam sic ditati fuissent. Simulabant diligere te, ut sic beneficiati recederent. Propterea adversa contentioneⁱ aversi sunt et apprehendentes mendacium⁸ noluerunt^k reverti. Ne iterum credas eis cum locuti fuerint tibi bona, quia^l contempserunt te et quaerent animam tuam⁹. Ne assumas laudem et orationem pro eis, quia non exaudirem^m te¹⁰, etenim abieci eosⁿ, quia ipsi spreverunt me¹¹.*

Domina Paupertas monet Beatum Franciscum de profectu et defectu conversationis.

53. « *Ecce, fratres, retexui vobis^o longi sermonis parabolam^p. Praecedant palpebrae^q gressus¹² vestros ut*

^a PM (corr.) N ait.   ^b N om.; S et, quod T corr.   ^c B add. tui.
^d NS noluerunt.   ^e Ita M, alii eis cor pro c. e.   ^f B om.: T autem.
^g CNST sine.   ^h P eruisti.   ⁱ CNST cum tentatione.   ^k M voluerunt.
^l BCNST add. ipsi; B contemnunt pro contempserunt; M om. te.   ^m P exaudient, BCNST exaudiam.   ⁿ B abiecti sunt pro a. e.; CNST te pro me.
^o B om.   ^p Ita M, alii add. ut.   ^q T add. mg. vestre.   ^r Ita M, alii et; NS om. vestros.

¹ Iob 19, 21 sq.   ² Ierem. 13, 3 et alibi saepius.   ³ Cant. 6, 12.
⁴ Ezech. 2, 7.   ⁵ Ezech. 3, 7.   ⁶ Ierem. 5, 23.   ⁷ I Reg. 8, 7.   ⁸ Ierem.
8, 5.   ⁹ Ierem. 4, 30.   ¹⁰ Ierem. 7, 16.   ¹¹ I Reg. 15, 23.   ¹² Prov. 4, 25.

videatis quid agere debeatis. Periculosum est valde retro aspicere^a et illudere Deo. *Memores estote uxoris Loth*¹, et *nolite omni spiritui credere*². *Confido tamen de vobis, carissimi*³, quia magis in vobis^b quam in ceteris video meliora et viciniora saluti⁴; quoniam videmini omnia penitus abiecissee, de^c omnibus penitus vos exonerasse. Et de iis omnibus efficacissimum argumentum est mihi montis huius ascensio, ad quem pauci unquam^d attingere potuerunt. Sed *dico vobis, amici mei*⁵, quoniam^e multorum malitia bonorum virtutem mihi facit^f esse suspectam, et sub *vestimentis ovium lupos rapaces*⁶ frequenter experta sum.

54. « Cupio certe unumquemque vestrum sanctorum imitorem effici^g, qui fide et patientia^h hereditaverunt me. Sed, quia timeo ne vobisⁱ sicut et ceteris contingat, salutare do vobis consilium, ne videlicet velitis sicut^k in principio altiora et sacratiora^l contingere, sed paulatim proficientes, Christo duce, tandem perveniatis ad summa. Videte ne postquam stercora vilitatis^m ad radices vestras fuerint missaⁿ⁷, inveniamini steriles, quia^o nihil aliud vobis prae-terquam securis apponitur^p. Nolite ex toto affectui^q vestro credere quem nunc habetis, quia procliviores^r sensus hominis sunt ad malum^s quam ad^s bonum agendum, et facile ad consueta revertitur animus, licet ab illis quandoque multum^t sit elongatus. Scio enim quod ex fervore

^a CNST respicere, ^b MB om. *magis*; B *in vobis plus pro m. i. v.*
^c M et. ^d M om. ^e BCNST quod. ^f M faciet. ^g B imitorem esse
sanctorum pro s. i. e. ^h P *per fidem et patientiam pro f. e. p.* ⁱ M om.;
 B om. et, in S est add. interl. ^k T sic, B om. ^l BCNST *secretiora*;
 M *prospicientes pro proficientes.* ^m M *viciastis*, B *vilipenditis.* ⁿ B *posita.*
^o B add. *tunc.* ^p T *imponitur*; C om. *vobis.* ^q MCT *affectu*, S *effectui.*
^r T *promptiores*; B *hominum pro hominis.* ^s M om. ^t N *quantumque*
 pro q. m.

¹ Luc. 17, 32. ² I Ioan. 4, 1. ³ Hebr. 6, 9. ⁴ Hebr. 6, 9. ⁵ Luc.
 12, 4. ⁶ Matth. 7, 15. ⁷ Cf. Luc. 13, 8. ⁸ Cf. Gen. 8, 21.

nimio levissima omnia vobis videntur; sed mementote quod dicitur¹ quia *ecce qui serviunt ei^a non sunt stabiles, et in angelis suis^b reperit pravitatem.*

55. « Primum quidem ad portandum omnia dulcissima vobis existunt, sed paulo post, securitate accepta, de collatis beneficiis incuriam admittetis. Putabitis^c quia hora vultis in id^d ipsum redire et primam reinvenire consolationem^e, sed negligentia semel admissa non de facili extirpatur^f. Declinabit deinde cor vestrum ad alia, sed raro^g reclamabit ut redeatis ad prima. Sic conversi in^h torporem et acidiam spiritus volatilia excusationumⁱ verba praetendetis, dicentes: Non possumus esse, sicut in principio fuimus, fortes, et nunc alia tempora currunt, nescientes quod dicitur quia, *cum consummatus fuerit homo, tunc incipiet*². Et erit tantum^k in animo vestro semper^l vox sic dicens: Cras, cras revertemur *ad virum^m priorem, quia melius nobis tunc eratⁿ quam nunc*³.

« *Ecce praedixi vobis⁴ plura, fratres, et multa habeo vobis dicere quae non potestis portare modo*⁵. Veniet autem^o hora, cum palam vobis exponam omnia supra dicta ».

B. Franciscus cum fratribus respondet.

56. Ad haec beatus Franciscus cum fratribus suis pronus in terram^p cecidit, gratias agens Deo et^q dixit: « Placet, domina nostra, quod^r dicis, nec in omnibus quae

^a PB Deo. ^b B om., in P est add. interl. ^c M putatis; CNST add. quia; M in avaritiam pro incuriam. ^d MCNST om.; M vos invenire, B reminisci pro reinvenire. ^e CNST add. possitis; N sed ne pro sed. ^f P exturbatur. ^g Ita B, alii ratio; M declamabit pro reclamabit. ^h B sed sic conversi ad pro s. c. i. ⁱ Ita P, alii protendetis; M excusantium pro excusationum. ^k Ita M, alii erit tamen pro E. e. t.; B spiritu pro animo. ^l CNST add. ista. ^m N statum, S unum. ⁿ B om.; P plurima pro plura. ^o Ita M, alii om. ^p N terra; B terra pro t. c. ^q B om. ^r PM quae.

¹ Iob 4, 18.
⁵ Ioan. 16, 12.

² Eccli. 18, 6.

³ Osee 2, 7.

⁴ Matth. 23, 7.

locuta es aliqua reprehensio esse potest. *Verus est sermo quem audivimus in terra nostra super sermonibus tuis et super sapientia tua; et multo^a maior est sapientia tua quam rumor quem audivimus. Beati viri tui et beati servi tui, ii qui sunt coram te semper et audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus in saecula cui complacuiisti^b, et dilexit te in sempiternum et constituit te reginam ut faceres misericordiam et iudicium^{c1} in servis eius. O quam bonus et suavis est spiritus tuus², corripiens errantes et peccantes admonens!*

57. « Ecce, domina, per caritatem Regis aeterni qua dilexit te et per illam^d qua diligis eum, te obsecramus ut non fraudes nos a desiderio nostro³, sed *facias nobiscum iuxta mansuetudinem et misericordiam tuam⁴. Magna enim sunt opera tua et inenarrabilia; propter hoc indisciplinatae animae errant⁵ a te. Et quia^e sola incedis undique scopulosa ut castrorum acies ordinata^{f6}, non possunt tecum morari insipientes^g. Sed ecce nos servi tui sumus et oves pascuae tuae⁷. In aeternum et in saeculum saeculi iuramus^h et statuimus custodire iudicia iustitiae tuae⁸ ».*

Consensus Paupertatis.

58. *Commota sunt ad haec viscera⁹ dominaeⁱ Paupertatis, et sicut ei proprium est misereri semper et parcere¹⁰, ultra se continere non valens, cucurrit et amplexata est eos ac pacis osculum unicuique praebens, dixit:*

^a N quoniam pro e. m.   ^b C placuisti.   ^c B iudicium et iustitiarum et misericordiam pro m. e. i.; BC tuis, NST suis pro eius.   ^d B om. p. i.
^e BCNST om.   ^f CNST add. et; CNS scopulosa pro scopulosa; N ubi pro ut.   ^g PM incipientes.   ^h PCNST iuravimus.   ⁱ B add. sancte et om. et.

¹ III Reg. 10, 6-9.   ² Sap. 12, 1.   ³ Cf. Psalm. 77, 30.   ⁴ Eccl. 50, 24.   ⁵ Sap. 17, 1.   ⁶ Cant. 6, 3.   ⁷ Psalm. 78, 18.   ⁸ Psalm. 118, 106.
⁹ III Reg. 3, 26.   ¹⁰ Cf. oratio prima in Litanis Maioribus.

« Ecce^a, iam venio¹, fratres et filii mei^b, vobiscum, sciens me de vobis lucraturam quamplures ».

Beatus^c Franciscus, non se capiens prae laetitia, coepit laudare alta voce^d Omnipotentem, qui non *derelinquit sperantes^e in se²*, dicens: « *Benedicite Dominum, omnes electi eius, agite dies laetitiae et confitemini ei^{f3}, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius⁴* ».

Et descendentes de monte duxerunt dominam Paupertatem ad locum in quo manebant⁵; hora enim^g erat quasi sexta⁶.

De convivio Paupertatis cum fratribus.

59. Et praeparatis omnibus coegerunt illam comedere secum.

At ipsa^h « ostendite mihi », inquit, « primo oratoriumⁱ, capitulum, claustrum, refectorium^k, coquinam, dormitorium et stabulum, pulcra sedilia, expolitas^l mensas et domos immensas. Nil enim horum video nisi quod cerno vos hilares et iucundos, superabundantes gaudio, repletos consolatione⁷, ac si omnia expectetis^m ad votum suppeti vobis ».

Ipsi quoque respondentes dixerunt: « Domina et regina nostra, nos servi tuiⁿ ex longo itinere fatigati sumus^o, et tu nobiscum veniens non modicum laborasti. Comedamus ergo prius, si iubes, et sic confortati ad nutum tuum omnia implebuntur ».

^a B add. *quia*.   ^b B om. *e. f. m.*   ^c CNST add. *autem*.   ^d N add. *Deum*.   ^e S *sapientes*; T om. *dicens*.   ^f BNST *illi*; C om. *et*; P *diem* pro *dies*.   ^g NS om.   ^h M *illa*; NS om. *inquit*.   ⁱ B *oraculum*; NS om. *capitulum*.   ^k P add. *et*.   ^l M *et politas*, C *expoliatas*.   ^m B *subpetiretis*; N *super* pro *si*.   ⁿ N add. *sumus et iam*.   ^o N om.

¹ Apoc. 22, 7.   ² Iudith 13, 17.   ³ Tob. 13, 10.   ⁴ Psalm. 135, 1.
⁵ Cf. Barth. Pisan., loc. cit.   ⁶ Ioan. 4, 6.   ⁷ Cf. II Cor. 7, 4.

60. « Placet quod dicitis ^a », ait; « sed iam afferte aquam ut manus nostras lavemus, et sindones quibus tergamus eas ». Illi vero citissime obtulerunt ^b medium quoddam terreum vasculum, quia perfectum non erat ibi ¹, plenum aqua. Et vergentes manibus ^c respiciebant huc atque illuc pro sindone. Cumque non invenissent eam, unus obtulit ei tunicam qua indutus erat ut cum ea tergeret ^d manus. Ipsa vero ^e cum gratiarum actione illam suscipiens magnificabat Deum in ^f corde suo, qui talibus eam associavit ^g hominibus.

61. Deinde duxerunt eam ad locum in quo ^h mensa parata erat. Quae, cum fuisset perducta ⁱ, respexit et nil aliud videns quam tria vel quatuor frusta panis hordeacei aut furfurei ^k posita super gramina ^l, vehementer admirata est intra se dicens: « *Quis unquam vidit talia in generationibus saeculorum* ²? *Benedictus tu, Domine Deus* ³, *cui est cura de omnibus* ⁴; *subest enim* ^m *tibi posse, cum volueris* ⁿ; *docuisti populum tuum per* ^o *talia opera* ⁶ placere tibi ». Sicque consederunt ^p pariter *gratias agentes Deo* ⁷ super omnia dona ^q sua.

62. Iussitque ^r domina Paupertas apportari cocta cibaria in scutellis. Et ecce allata est scutella una plena aqua frigida ^s, ut intingerent omnes in ea panem: non ^t erat ibi copia scutellarum nec coctorum ^u pluralitas ⁸.

^a N add. et. ^b M attulerunt. ^c B in manibus eius. ^d CNST add. sibi.
^e PB om. ^f CNST add. toto; N Dominum pro Deum. ^g M sociaverat, BT sociavit. ^h T ubi pro i. q. ⁱ N producta; BCNST quo pro quae.
^k PM suricei, B sorcei, CNST surcei; BT vel, CNS et pro aut. ^l B gremia sua; N vehementius pro vehementer. ^m CNS om., in T est add. mg.
ⁿ CNST add. et. ^o N qui; B om. opera; N placeret pro placere. ^p B cum sederent. ^q B dicta; M om. sua. ^r PB iussit, CNST iussit itaque.
^s P om. ^t CNST add. enim. ^u Ita M, alii coquorum; C aut pro nec.

¹ Cf. Th. de Celano, *Vita prima*, n. 51 (AF, X, 40). ² Isai. 51, 9 et 66, 8. ³ I Par. 29, 10. ⁴ Sap. 12, 13. ⁵ Sap. 12, 18. ⁶ Sap. 12, 19.
⁷ Col. 3, 17. ⁸ Cf. Th. de Celano, *Vita secunda*, n. 60, (AF, X, 167).

Petiit aliquas saltem herbas odoríferas crudas sibi præberi. Sed hortulanum non habentes et hortum ne-scientes, collegerunt in silva herbas agrestes et posue-runt coram ea^a.

Quae ait: « Parum salis afferte ut saliam herbas^b, quoniam amaræ sunt ».

« Expecta », inquit, « domina, quousque^c civi-tatem intremus et afferamus tibi, si fuerit qui præbeat nobis ».

« Præbete », inquit, « mihi^d cultellum ut emundem superflua et incidam panem, quia^e valde durus et sic-cus est ».

Dicunt ei: « Domina, non habemus fabrum^f ferra-rium qui faciat nobis gladios; nunc autem dentibus cul-telli vice^g utere et postea providebimus^h ».

« Et vinum apud vosⁱ est aliquantulum? » dixit^k.

Responderunt illi dicentes: « Domina nostra, vinum non habemus, quia *initium vitae hominis panis et aqua*^l, et tibiⁱ bibere vinum non est bonum, quoniam sponsa Christi vinum debet fugere pro veneno^{m 2} ».

63. Postquam autem saturatiⁿ sunt magis ex tantæ^o inopiae gloria quam essent^p rerum omnium abundantia, benedixerunt Domino, in cuius conspectu tantam inve-nerant^q gratiam, et duxerunt eam ad locum in quo quiesceret, quia fatigata erat. Sicque supra nudam hu-mum nudam^r se proiecit.

^a N eam, quod B corr.   ^b S eas.   ^c CNS quoadusque, B donec; NST add. in.   ^d B om.   ^e CNST qui.   ^f N om.   ^g N parum.   ^h CNST add. et dixit.   ⁱ B vini apud pro v. a. v.   ^k CNST om.   ^l N etiam pro e. t.; PB om. vinum, in M est add. interl.   ^m B tamquam venenum pro p. v.   ⁿ PCNST exsaturati.   ^o CNS exultante, T (corr.) exultantes pro e. t.   ^p T exp.   ^q BCNST invenerunt.   ^r T exp.; CNST super pro supra.

¹ Eccli. 29, 28.   ² Hieronym., *Ad Eustochium*, ep. 22, n. 8 (PL 22, 399).

Petiit quoque pulvinar ad caput suum. At illi statim portaverunt lapidem et supposuerunt^a ei.

Illa vero, quietissimo somno ac sobria^b dormiens, surrexit festinanter, petens sibi claustrum ostendi^c. Adducentes eam in quodam colle^d ostenderunt ei totum orbem quem respicere poterant, dicentes: « Hoc est claustrum nostrum, domina ».

**Domina Paupertas benedicit fratribus et monet eos
perseverare in recepta gratia.**

64. Iussit^e ipsa omnes pariter consedere et *verba vitae*¹ locuta est ad eos^f, dicens²: « *Benedicti vos, filii, a Domino Deo^g qui fecit caelum et terram*, qui tanta caritatis plenitudine in domo vestra me suscepistis^h, ut visum sit mihi hodie esse vobiscum tamquam in paradiso Dei. Propterea *repleta sum gaudio, superabundo consolatione*³, et quia tantum venire tardavi, veniam peto. Vere Dominusⁱ est vobiscum, *et ego nesciebam*⁴. Ecce quod concupivi^k iam video, quod desideravi iam teneo, quoniam illis sum coniuncta^l in terris⁵, qui mihi imaginem repraesentant^m eius cui sum desponsata in caelis. Benedicat Dominus *fortitudini vestrae et opera manuum* vestrarum suscipiat⁶.

65. « Rogo et multum deprecor vosⁿ tamquam *filios carissimos*⁷, ut perseveretis in iis quae Spiritu Sancto docente coepistis, non deserentes^o perfectionem vestram sicut est consuetudinis^p quibusdam, sed, evasis cunctis

^a B *imposuerunt*; S *apportaverunt* pro *portaverunt*. ^b PCNST *sobrio*.
^c CN add. *et*. ^d M *quamda collem*. ^e M add. *quoque*; CNS om. *omnes*;
T mg. *eos* pro *omnes*. ^f BCNST *illos*. ^g PC om.; B om. *caelum*.
^h B *suscepit*; P *ipsum* pro *visum sit*. ⁱ B *Deus*. ^k M *cupivi*. ^l C *iuncta*;
B *illi* pro *illis*. ^m B *representat*. ⁿ T om. ^o M *deserentem*. ^p NS
consuetudo.

¹ Ioan. 6, 69. ² Iudith 13, 23 sq. ³ II Cor. 7, 4. ⁴ Gen. 28, 16.
⁵ Offic. S. Agnetis M., Ant. ad *Benedictus*. ⁶ Deuter. 33, 11. ⁷ I Cor. 4, 14.

laqueis tenebrarum, semper ad perfectiora^{a 1} nitimini. Altissima est professio^b vestra, supra hominem, supra virtutem, et^c antiquorum perfectionem illustrat^d lumine clariori. De regni caelorum possessione nulla sit dubitatio, nulla sit cunctatio vobis, quoniam arrham futurae hereditatis iam tenetis et pignus Spiritus iam suscepistis, signati² signaculo gloriae Christi, respondentes per omnia, gratia sua^e, illi primae suae^f scholae, quam in mundo veniens congregavit. Quod^g enim illi fecerunt in praesentia eius, hoc vos totum^h in absentiaⁱ operari coepistis, et non est quod dicere^k vereamini³: *Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te.*

66. « Non deterreat vos magnitudo certaminis et laboris immensitas, quoniam magnam habebitis^l remunerationem. *Et aspicientes^m in auctorem et consummatoremⁿ omnium bonorum, Dominum Iesum Christum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta⁴, tenete spei vestrae confessionem^o indeclinabilem⁵. Currite ad^p propositum vobis certamen⁶ in caritate. Currite^q per patientiam, quae maxime vobis^r necessaria est, ut^s voluntatem Dei facientes reportetis^t repromissionem⁷. Potens est enim Deus⁸ quae supra vires coepistis gratia sua^u sancta consummare feliciter, quia fidelis est in promissionibus^v.*

^a M fortiora. ^b BCNST perfectio. ^c B add. supra; PMNST antiquarum pro antiquorum; T perfectionum pro perfectionem. ^d T add. mg. a. ^e B gratias pro g. s., quod T exp. ^f B superne; N stole pro scholae. ^g M que. ^h P om.; B om. hoc. ⁱ M add. eius. ^k B de me, CNS de re aliqua, T de re aliqua dicere; M om. non est. ^l PBCST habetis. ^m B respicientes. ⁿ N om.; C add. Iesum. ^o P confusionem; B tenet spei nostre pro t. s. v. ^p PM om. ^q B om. ^r M nobis. ^s M add. et. ^t PMB portetis. ^u B scilicet. ^v T om. potens... promissionibus.

¹ Hebr. 6, 1.

² Cf. II Cor. 1, 22; Ephes. 1, 14.

³ Matth. 19, 27.

⁴ Hebr. 12, 2.

⁵ Hebr. 10, 23.

⁶ Hebr. 12, 1.

⁷ Hebr. 10, 36.

⁸ Rom. 11, 23.

67. « Nihil inveniatur in vobis sibi gratum^a spiritus qui operatur in filiis^b diffidentiae¹, nil inveniatur dubium, nil inveniatur diffidens, ne suae pravitatis contra vos exercendae^c de vobis recipiat argumentum. Nam *superbus est valde*, et *superbia eius et arrogantia eius plus quam fortitudo eius*². *Magnam iram*³ habet de vobis et universae calliditatis suae in vos arma convertet et malitiae suae^d venenum nitetur effundere, utpote^e qui iam reliquos debellando^f devicit et deiecit, vos supra se respiciens dolet.

68. « In conversione vestra, carissimi, caeli cives magna celebrarunt^g gaudia et coram aeterno Rege nova cantica cantaverunt. Gaudent angeli in vobis et de vobis^h, quia dum per vos multi virginitatem servabunt et castitate fulgebuntⁱ, supernae civitatis implebuntur ruinae⁴, ubi virgines sunt celebrius^k collocandi, quoniam qui non nubent neque nubentur^l, erunt sicut angeli Dei in caelo⁵. Exsultant Apostoli videntes suam renovari vitam, praedicari doctrinam, sanctitatis praecipuae per vos ostendi exempla^m. Laetantur martyres exspectantes sacri sanguinis effusioneⁿ eorum repraesentari constantiam. Tripudiant confessores^o scientes frequenter eorum victoriam^p de inimico commemorari^q in vobis. Iubilant virgines sequentes Agnum quocumque ierit⁶, cernentes^r

^a MBN *ingratum*; NS nobis pro vobis, quod T corr.; NS add. *et*, quod T exp.; PC om. sibi; M Christus pro spiritus. ^b CNST filios. ^c B extendere; M accipiat pro recipiat. ^d CNST om.; C convertit pro convertet.

^e T add. *mg. quia*. ^f B ceteros de bello pro r. d. ^g CNST celebrant.

^h B om. e. d. v. ⁱ B castitatem pro c. f. ^k P celerius, M celestibus; B collocande pro collocandi. ^l P nubunt neque nubuntur pro n. n. n.; NS om. non.

^m NS exemplo, T exemplum. ⁿ MT effusionem; T add. *et*; N^o om. eorum. ^o B add. dicentes et; PB frequentem, M frequens pro frequenter.

^p B add. *scilicet*. ^q T (corr.) renovari; M nobis pro vobis.

^r CNST scientes.

¹ Ephes. 2, 2. ² Isai. 16, 6. ³ Apoc. 12, 12. ⁴ Cf. Gregor. M., In Evang., hom. 21, n. 2 (PL 76, 1171). ⁵ Matth. 22, 30. ⁶ Apoc. 14, 4.

suum^a numerum per vos augeri quotidie^b. Tota denique caelestis curia exultatione repletur, quae novorum concivium quotidianas celebrabit^c solemnitates et ad odorem orationum sanctarum^d ascendendum de hac valle^e continue respergentur^f.

69. « *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei*¹, pro qua vos tam^g miserabiles estis effecti, facite ad quod venistis, ad quod^h ascendistis de fluminibusⁱ Babylonis. Suscipite humiliter gratiam vobis oblatam^k, digne utentes ea per omnia semper ad laudem^l, gloriam et honorem eius, qui mortuus est pro vobis^m, Iesus Christus, Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat, vincit et imperatⁿ, Deus aeternaliter gloriosus, per omnia^o saecula saeculorum. Amen^p ».

Actum est hoc opus mense iulii post obitum beati^q Francisci, anno^r millesimo ducentesimo vigesimo septimo ab Incarnatione Domini Salvatoris nostri Iesu Christi^s.

^a B scilicet. ^b B continue. ^c C celebrat, BNST celebrant. ^d MT sanctorum; M om. orationum. ^e T add. mg. miserie. ^f CNST resperguntur. ^g N add. mirabiles et. ^h N om. v. a. q. ⁱ NS flumine; MT Babylonie pro Babylonis. ^k N ablatam. ^l PC om.; N add. et, S add. et ad. ^m M nobis. ⁿ M om. v. e. i. ^o N in pro p. o. ^p B om.; P add. Explicit. Deo gratias. Amen. Reliquum folii abscissum est. ^q B beatissimi Patris nostri; C beatissimi. ^r T add. Domini. ^s PM om. Actum ... Christi; B Amen. Explicit. amen pro ab ... Christi; N anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi MCCXXVIJ; S anno ab incarnatione Domini nostri Iesu MCCXXVIJ. Amen pro anno ... Christi; T add. Amen. Explicit commercium b. Francisci cum domina paupertate.

¹ Rom. 12, 1.

INDEX

Prolegomena	PAG.	11
§ 1. De editionibus textus latini	»	11
§ 2. De codicibus.		
A. Codices adhibiti in editione.	»	16
B. Codices collati, sed non adhibiti	»	18
§ 3. De testimoniis antiquorum	»	20
§ 4. De indole opusculi	»	26
§ 5. De aetate et auctore opusculi	»	30
Incipit Sacrum commercium	»	35

31329

